Indian Opinion

No. 43—Vol. XVII. Friday, October 31st, 1919. Registered at the G.P.O. as a Newspaper. Price Threepence

NOTES AND NEWS

A REUTER telegram from London, dated 18th inst., states that an Indian Overseas Association has been formed with the object of maintaining the rights and privileges and protecting the interests of Indians residing outside India. Lord Carmichael presided at the inaugural meeting, which was attended by the Hon. Ormesby-Gore, M.P., and Col. Wedgwood, M.P., Sir Krishna Gupta, Sir Mancherji Bhownagree, and Messrs. Sastri, Chintamani, and Ramachandra Rao were also present. H.H. Aga Khan was elected chairman of the Executive Committee, and Sir M. M. Bhownaggree, deputy chairman. Mr. H. S. L. Polak was elected hon. secretary.

There is a rigid colour-bar in our Afrikander brand of Socialism, (says the *Natal Advertiser*). The late Mr. Keir Hardie soon tumbled to the fact when he came to South Africa. His philosophy left the white workers of the Rand stone cold, and having furiously smoked many pipes of tobacco to no purpose the evangelist of the I.L.P. packed up his disappointments in his old kit bag and took boat back to England. Since then the colour bar, which he found impossible to reconcile with his economic creed, has become the Ark of the Covenant as far as Labour in the Transvaal is concerned.

We are glad to notice from a newspaper account (say *The Commonweal*) that the women of Vijapur, a small town in Baroda State, have recently set a noble example of practical Swadeshi under the inspiration of Mr. Gandhi. Ganga Ben, of Broach, left her place a few months ago with her daughter and sister for Vijapur, where they spread the gospel of Swadeshi and were able to recruit a large number of women to the work of spinning, and to-day, it is stated, there are hundreds of women, Hindu and Muhammadan, who are doing this splendid honourable work. Apart from the larger aspect of Swadeshi, the poor women are able to solve the problem of proverty and hunger also. The example of Vijapur women is indeed highly commendable.

Giving evidence before the Low Grade Mines Commission in Joannesburg, the secretary of the Reduction Worker's Society stated that a vast number of promotion on the mines had been made by reason of other things than a man's merit and ability. Thirty per cent. of the men whom witness had worked under were utterly unfit to hold their jobs. Asked whether Natives were encroaching on the white man's sphere, witness said there was nothing but encroachment out side the mining industry. Asked, would he advocate the industrial equality of the Natives, witness said it was no use advocating impossibilities. The white workers, whether, rigth or wrong, would not tolerate the removal of the colour-bar.

At a recent sitting of the Viceroy's Council, Sir George Barnes, replying to Mr. B. N. Sarma's question regarding Asiatic Trading and Land Act (Transvaal), said: The Hon'ble Member's question has really been answered by His Excellency the Viceroy's opening speech. The Government of India have since that act became law urged the Secretary of State that a strong representation be made to the Union Government with a view to a reconsideration of the matter. The Hon'ble member may be assured that the Secretary of State is fully aware of the great importance of the question and it appears from recent telegrams that he has just received a deputation on the subject in London. The Hon'ble member is aware that a commission is about to be appointed in South Africa and the Government of India propose as His Excellency said, to depute Sir Benjamin Roberts on to South Africa to represent their views.

REGULATION OF WAGES

A CURIOUS position has arisen in Durban regarding the position of European and other employes in certain trades in the matter of wages. Under the Regulation of Wages Act, recently passed by the Union Parliament, the Wages Boards appointed in different centres were given power to fix the rates of pay for women and young persons employed in shops, offices, tea rooms, etc. The rates of pay in Durban run from about £10 to £12 10s. per month. All seemed to be plain sailing so far, except that there was some dissatisfaction amongst waitresses at the heavy deductions made for food and laundry work, which in some cases is said to bring their wages down below the rates prevailing before the supposed higher wages were fixed. What, however, has caused consternation amongst certain people is the "discovery" made by the chairman of the Durban Wages Board (Mr. A. E. Green) that the act applies to *all* races. This has so upset the balance with Mr. Green that, on receiving conformation of his fears from the Minister, he promptly "downed tools" and resigned his position on the Board because, as he puts it, he "cannot any longer aid in the administration of an Act of Parliament which, in respect to all the trades and occupation with which the Board has to deal, places our European women and young persons of both sexes on an equal footing and equality of wage with Indians, Natives or Malays."

That considerable misapprehension exists is evident from the fact that a letter in the press states that "every Indian and Native waiter, clerk, cigar maker, matchbox maker and all such, who work in manufactories, must get a minimum wage of £12 10s. after four or five years." However desirable this might be, it is not true. All are not women and young persons. But even if the position were exactly as stated, why should Mr. Green resign his position as chairman of the Wages Board? We always imagined that coloured competition was feared because of its *cheapness*. Now it appears to be a question purely of false pride. Mr. Green evidently thinks that it is

injurious to the status of the white women or young persons to work for the same pay as a coloured woman or young person. We fail to see that. We should have thought that the white employes would have been glad to know that the levelling up of wages would mean invariably that employers would, if the wages for both white and non-European were the same, choose to employ the former. The *Natal Mercury* says that "the chief result will be the disappearance of coloured office boys who are employed in some offices in town, as no employer will consent to pay them on the basis designed for Europeans, and which is probably 200 to 300 per cent. higher than the wages they are at present receiving." Then what is there to grumble about? Is not that exactly what is so much desired? There is no satisfying some people. When the wages of Indians and coloured persons are at a low rate, there is "killing competition" and a great outcry about their taking the bread out of the mouths of white people because, of course, they can live "on the smell of an oil rag," and so on. Now that such a danger is removed, the chairman of the Durban Wages Board "throws up the sponge," to use a sporting term, and says he really cannot stand European women and young persons being placed on an equal footing with Indians, Malays, and Natives! There is only one conclusion we can come to, and it is that Mr. Green was anxious to assist not the employes, but the employers, who always desire a good supply of cheap coloured labour.

THE SOUTH AFRICAN SITUATION

Indian Press Comments

The *Rangoon Mail* comments thus on the reply given by Mr. Montagu to the deputation in connection with the position of Indians in South Africa:—

"Mr. Montagu's plea that it is not the Colonial Office nor Lord Buxton, the Governor-General, nor the South African Government itself but a certain powerful section of the people in South Africa, that is responsible for the Act is but poor comfort to us. Whoever is responsible for this odious legislation it is the paramount duty of the Imperial Government to see it off the face of the Statute Book. We do not agree with Mr. Montagu that the Imperial veto will be politically unfeasible. Why should it be so? Does Mr. Montagu fear that South Africa will secede from the Empire, if the veto is exercised? If so, South Africa does not deserve to be within the Empire." "It may not be the policy to veto a Bill, but drastic remedies are necessary for chronic diseases. So long as this legislation stands in the Statute Book, so long as the Imperial Government will haggle on without protecting the rights of Indians in the Dominions where the British flag flies, the term "British citizenship" is but a farce and a delusion. The only course that is left to our countrymen in South Africa will be the Passive Resistance movement adopted in 1914 with its attendent trials, hardships and sacrifices, and we do not suppose that Mr. Montagu's imploration not do so, will be heeded to. The question of a Commission of Inquiry which Mr. Montagu says has been promised by the South African Government does not offer the least practical hope, for we have had Commissions *ad naseum* and their resolutions vanish into thin air without taking any practical shape. It is time that those of us who are engrossed in domestic politics turn our attention now to the ruin that threatens to overtake our countrymen in South Africa. We should keep up a sustained agitation till this iniquitous measure is repealed from the Statute Book. As the *Times of India* wrote the other day, the South African question is one on which the Indian and the European think alike, and no efforts should be spared to unite all communities and all shades of public opinion and strengthen the hand of the Viceroy who, we are assured, has promised to be the head of the present movement. Reciprocity is but a poor treatment for the ills we suffer from, as the South Africans in India are, as Dr. Sapru told Mr. Montagu, a negligible number.

Who does not wish now for a day of Lord Hardinge, who with a sympathy and foresight of a far-seeing statesman, protected us once on the question of the Indians abroad!

The *Jame-Jamshed* devotes a leader to the condition of the Indian inhabitants in the Transvaal and thus sums up the situation.

"Not only that the Indians have been painted as quite inferior to the European inhabitants and stigmatised as "coolies," but it has always been the endeavour of that autocratic British Dominion even to drive away those industrious men who live by their honest, independent trade. Indians have protested, from the outset, against the laws depriving them of their self-respect or placing them in an inferior position and though they have tried all constitutional means, they have not yet succeeded in their fight for right and justice. All their petitions, entreaties and demands for the rights of British citizens have been of no avail. During the last European War they laid aside all their agitation and offered their services in one form or other for the successful prosecution of the War. After the close, friendly association of the Indian and Dominion Armies during the War it was expected that the future relations between the two peoples will be of a still more friendly character. But those expectations have proved false and now the Indians see to their utter amazement and pain that the Union Government, on the close of the war, has hatched a plan for the throwing out of the Indians from the Transvaal."

Referring to the declaration of the Passive Resistance movement in the Transvaal the paper urges upon the Indians in India to set up an agitation in that country and strengthen the hands of H.E. Lord Chelmsford in prevailing upon the Imperial Government to appoint a Royal Commission.

The *Maharatta* commenting on the South African situation says:—

"The rising tide of the anti-Indian feeling in the Union, evidenced by the proceedings of the Congress of the municipal and the white trader-representatives in the Transvaal, and by the formation of a South African League, preclude all chances of any honourable settlement resulting from the efforts of this Commission. The letters of the correspondent of the *Times of India* also lend to support to this view. Of course the Commission will go a long way to stiffen the hands of the Imperial Government to do justice to Indians, but whether that Government will muster sufficient courage to chastise the ungrateful Colony for the sake of Indians is a problem. The Imperial Government has shown extreme nervousness on this topic only recently, and we do not know how and why it is expected that it will show more courage after a few days. The solution of this question which has infuriated the whole nation of 300 millions, depends ultimately upon the sternness or the supineness of the Imperial Government. And as long as the Imperial Government has no courage to vindicate the cause of gratitude, loyalty, and righteousness so long Indians can expect no justice from their fellow-opponent subjects.

The *Madras Times*—It is most regrettable that at the present time when the Indian reform scheme is under discussion, and when every effort is being made to promote harmonious relations between European and Indians, an acrimonious controversy should have been started regarding the position of Indians in South

Africa. Most sensible Indians at any rate those who are conversant with conditions in South Africa—realise that there is no room for Indians there. They can only stay there on sufferance, as the Afrikanders have decided (rightly or wrongly) to make it a "white man's country." As Mr. Montagu rightly pointed out to the Indian deputation which interviewed him the other day, the exercise of the Imperial veto is impossible, even if which is questionable, it were desirable. The talk about reciprocity, i.e., treating South Africans in India as they treat Indians there, is pure and unadulterated rubbish. There may be—on a liberal estimate—a hundred or so of Afrikanders in India, all of them occupying positions in the higher walks of life, and we fancy that to deprive them of the franchise would be no punishment; it would appear to them probably in the light of a big joke.

Now, as we have suggested, the solution of the problem lies in another direction. Indians are not wanted in South Africa, they can only stay there under the most humiliating conditions. Well, if the South African Government does not want them—and many of them have considerable vested rights there—let the Union Government repatriate them at its own expense, compensating them for the loss through Government funds. We are inclined to think the Union Government would be glad so to do, and this would be the most satisfactory solution of a very troublesome problem.

THE PROPOSED COMMISSION OF INQUIRY

IS THERE A CHANGE OF POLICY?

There is a great confusion just now in the public mind (says *Young India*) regarding the Viceregal pronouncement on the South African situation. The questions that arise are:—

(1) Is Sir Benjamin Robertson to go as deputy for the Government of India and to supplement the work to be done by the two representatives to be appointed as members of the Commission as per Mr. Montagu's statement?

(2) Or does the Viceregal pronouncement mean a revision of Mr. Montagu's scheme and has Mr. Montagu's scheme whittled down to the sending of a mere deputy?

(3) If the latter is the case, the public would want to know the reason for the change of policy.

We raise the questions, because we have already heard whispers that the Viceroy's speech means a change of policy. If so, it would create profound consternation. Not even Sir Benjamin Robertson can stem the onrushing tide of vehement anti-Asiatic prejudice unless there is strong Indian representation on the Commission. The issue is clear: if the question is to be decided according to the dictates of prejudice, no Commission is necessary; if the decision is to based upon grounds of justice there must be a substantial Indian element in the forthcoming Commission to represent the Indian interest. Then, but not till then, can Sir Benjamin's diplomacy be of great assistance. The European traders have forestalled the situation. With Sir Abe Bailey, they have formed an anti-Indian League whose avowed object is to deprive Indians of what trading and landowning rights they yet possess in South Africa. These very men used to say that if only Indians could be deprived of the political franchise where they had it and if immigration could be virtually stopped, they would be happy. There still was no doubt an irreconcilable section that would not be happy till every Indian was driven out of South Africa. But the bulk of the European case was as we have stated. But having practically gained the two points, they now proceed to usurp further powers. The formation of the League at Pretoria is a challenge alike to the Imperial Government, the Government of India and the people of India. India must take up the challenge. will forfeit all claim to responsibility and the Imperial Government to our confidence if they cannot protect the Indian settlers of South Africa from total ruin. Will Mr. Sarma follow up his question by having the point we have raised cleared up in the council? We shall then know where we are.

THE INDIAN REFORMS

WHY MR. GANDHI IS INDIFFERENT

Mr. G. S. Arundale, editor of *New India*, recently made a strong appeal by letter to Mr. Gandhi to join forces with many of the present day leaders to secure the best results possible from the Montagu-Chelmsford Reform legislation. Mr. Arundale suggests, now that Civil Disobedience has been suspended, that Mr. Gandhi should join with others "in one great common movement," having as its objective:—

(1) the improvement of the Indian Reform Bill;

(2) the abolition of the Rowlatt Act and the Press Act;

(3) the insistence on the safeguarding of the rights of the Indian citizen as set forth in the Declaration of Rights originally propounded at a Madras Provincial Conference, and adopted at the Bombay Special sessions of the Indian National Congress and of the All-India Moslem League in August-September, 1919?

MR. GANDHI'S REPLY

To this Mr. Gandhi replied:—

"Much as I should like to follow your advice, I feel that I am incompetent for the task set forth by you in your letter. I am fully aware of my limitations. My bent is not political but religious and I take part in politics because I feel that there is no department of life which can be divorced from religion and because politics touch the vital being of India almost at every point. It is therefore absolutely necessary that the political relation between Englishmen and ourselves should be put on a sound basis. I am endeavouring to the best of my ability to assist in the process. I do not take much interest in the reforms because they are in safe hands and because reforms *cum* Rowlatt legislation mean to my mind a stalemate. Rowlatt legislation represents a poisonous spirit. After all, the English civilians, can unless Indian opinion produces a healthy re-action upon them, reduce the reforms practically to a nullity. They distrust us and we distrust them. Each considers the other as his natural enemy. Hence the Rowlatt legislation. The Civil Service has devised the legislation to keep us down. In my opinion that legislation is like the coil of the snake round the Indian body. The obstinacy of the Government in clinging to the baleful legislation in spite of the clearest possible demonstration they have had of public opinion against it makes me suspect the worst. With the views enunciated above, you will not wonder at my inability to interest myself in the reforms. Rowlatt legislation blocks the way. And my life is dedicated among other things to removing the block.

"Let there be no mistake. Civil Resistance has come to stay. It is an eternal doctrine of life which we follow consciously or unconsciously in many walks of life. It is the new and extended application of it which has caused misgivings and excitement. Its suspension is designed to demonstrate its true nature, and to throw the responsibility for the removal of the Rowlatt legislation on the Government and also the leaders (you among them) who have advised me to suspend it. But if within a reasonable time the legislation is not removed, civil resistance will follow as surely as day follows night. No weapon in the Government armoury can either overcome or destroy that eternal force. Indeed a time must come when Civil Resistance will be recognised as the most efficacious, if also the most harmless, remedy for securing redress of grievances.

"You suggest the desirability of unity. I think unity

of goal we have. But parties we shall always have—we may not find a common denominator for improvements. For some others. I see no harm in a wholesome variety. What I would rid ourselves of, is distrust of one another and imputation of motives. Our besetting sin is not our differences, but our littleness. We wrangle over words we fight often for shadow and lose the substance. As Mr. Gokhale used to say, our politics are a pastime of our leisure hours when they are not undertaken as a stepping-stone to a career in life.

I would invite you and every editor to insist on introducing charity, seriousness and selflessness in our politics. An our disunion will not jar as it does to-day. It is not our differences that really matter. It is the meanness behind that is undoubtedly ugly.

The Punjab sentences are inextricably mixed up with the Rowlatt agitation. It is therefore as imperatively necessary to have them revised as it is to have the Act removed. I agree with you that the Press Act requires overhauling. The Government are actually promoting sedition by high handed executive action. And I was sorry to learn that Lord Willingdon is reported to have taken the sole responsibility for the—in my opinion, unwarranted action against the *Hindu* and the *Swadesha Mitran*. By it they have not lost in prestige or popularity. They have gained in both. Surely there are judges enough in the land who would convict where a journalist has overstepped the bounds of legitimate criticism and uttered sedition.

I am not enamoured of the Declaration of Rights business. When we have changed the spirit of the English civilian, we shall have made considerable headway with the Declaration of Rights. We must be honourable friends, or equally honourable enemies. We shall be neither, unless we are manly, fearless and independent. I would have us to treasure Lord Willingdon's advice and say 'no' without fear of consequences. This is unadulterated Civil Resistance. It is the way to friendliness and friendship. The other is the age-worn method of open violence on honourable lines in so far as violence can be allowed to be honourable. For me the roots of violence are in dishonour. I have therefore ventured to present to India the former, in its complete form called Satyagrah whose roots are always in honour.

THE COST OF LIVING

How the Indian Trader Helps

Capt. Percy F. Trotter writes to the *Rand Daily Mail*:—

In reply to your correspondent "Counter" in the *Mail* of October 13, kindly permit me to give a direct instance of comparison of prices charged in Johannesburg by an Indian firm and some European firms for the same articles. For obvious reasons I will not mention names, but the truth of my statement can be tested by anyone interested. I have bought crepe-de-chene at 13s. 6d., and Tussore silk for men's suits at 6s. 6d. from an Indian shop; and, for the special purpose of a test, have ascertained that neighbouring European stores have asked 23s. and 13s. 6d. for the identical articles respectively. Here is neither camouflage nor mackerel-catching. Anyone who reads this may run and prove it.

The Garden Fork

D.N. writes: Regarding "Indians and Europeans." I wish to mention a Johannesburg confirmation of H.C.'s experience at Pretoria. I live in one of the suburbs, and near by is an Indian store. Recently I required a garden fork. I looked at the Indian's stock and priced a four-pronged fork at 10s. 6d., and then called at some of the Johannesburg stores, where they wanted 15s. to 17s. 6d. for the identical fork and by the same makers. I then returned and bought from the Indian, and intend to continue doing so when the margin is so great. I am afraid the price is so different on many articles that it will take a lot of "Counter's" views to convince the man in the street that he is not a victim of profiteering at the present time. He must continue to buy in the cheapest market. "There is no sentiment in business."

THE GOOD SIDE OF BOLSHEVISM

Miss Pankhurst and Soviet Government

In view of the general denunciation of what is known as Bolshevism, it is interesting to read, by way of a change, something in its favour. There are always two sides to a question, and even Bolshevism may not be so black as it is painted.

Miss Silvia Pankhurst was invited by *Daily Sketch* to explain why she wants the Soviet principle of Bolshevism adopted in England. She replied:—

'It is much more democratic than the Parliamentary system.

'The people have a real control over their delegates. We have no control over M.P.'s, or town councillors.

'Parliamentary organization has grown up with the capitalist system. The Soviet system belongs to the Socialist and Communist order.

'Russian Soviets have socialized the land mines, railways and all forms of industry, banking and so on.'

'They are aiming at complete equality in wages. They have not got quite there yet, but there has been a great levelling up. Lenin gets the same salary as an ordinary workman.

'Houses are socialised. People only pay a tax sufficient to pay for repairs.

'All essentials, bread, milk, sugar, etc., are free to the children.

'Education is free up to the university, and next year no one under 20 will be working for a living.

'Under this system ignorance and poverty must rapidly disappear.

'Russia will possess the finest and healthiest population in the world, if left to develop without interference.

'Living as I do amid the miserable poverty of east London, I want opportunities such as these for our own people.

'No one can cope with the ever rising flood of poverty. We must change the system which creates it.'

RICE SHIPMENTS

Relief Supply on the Water

The Secretary to the Government Rice Committee informs the Press that by the s.s. *Kathiawar* and s.s. *Umtali*, there are now on the water for this port 21,392 bags of brown rice and 1,183 bags of white rice. These shipments will make up very nearly the total quantity of rice which the Government of India has agreed to allow to be exported to Natal during the period, July 1—December 31, 1919. With careful handling, the rice will, with the existing stocks of rice (brown and Madagascar) go towards meeting the more urgent wants of the poorer rice consuming portion of the community.

The Secretary states that the information before the Committee received direct through the Controller, from official sources in India, is that the rice on the two ships named, had been shipped at an average price, c.i.f., Durban, which will allow importers a good profit at the controlled price of 60s. a bag; and that on the information at present before them it is not the intention of the Committee to advice the Government to raise the controlled prices of brown rice.

The Secretary asks that cases where rice is over-charged for, or withheld from sale may be at once notified to him. (Room No. 5 Law Courts, Durban

THE VICEROY'S SPEECH

ON INDIANS IN SOUTH AFRICA

In his speech at the opening of the September Session of the Imperial Legislative Council, His Excellency the Viceroy said:—

I pass on to a question closely connected with Indian labour which is greatly exercising public opinion and which has given my Government the most serious anxiety. I refer to the troubles in South Africa in connection with the trading rights of Indians in the Transvaal. I need not repeat the history of the recent legislation passed by the Union Parliament. An account of this has been given in a letter from Sir George Barnes to Mr. Gandhi in July last which has been published in the press and you will all be familiar with the main features of the case. I only wish to say that the Government of India have not failed to press the Indian point of view upon His Majesty's Government, and we can claim that we have the full support of the Secretary of State. We have urged that the recent legislation in South Africa is unjustified and is not consonant with the undertaking given by the South African representative at the Imperial War Conference that Lord Sinha's memorandum relating to the rights of Indians in the Transvaal would receive the sympathetic consideration of the Union Government. Let me however, make a plea for calmness and moderation in dealing with this question. We must admit the strength of feeling on the subject in South Africa and it behoves us to see that our words and actions are not such as may embitter the existing sentiment and make settlement more difficult. I feel too that there is ground for hoping that calmness and moderation will not be wanting in South Africa in dealing with this question, for we know that General Botha and General Smuts returned there after discussing fully questions akin to the present one with the distinguished representatives of India whom we sent to the Imperial Conference. The Union Government, as you know, are appointing a Commission to examine the whole question and we have asked that our interests should be represented. We are making arrangements to send a deputation to see that our point of view is thoroughly presented and thoroughly understood. On this deputation we propose to send Sir Benjamin Robertson who so successfully conducted a similar mission in 1914. I am sure that you will agree that we could not select a better representative.

MR. GANDHI APPEALS TO WOMEN

LEARN SPINNING AND WEAVING

Through the medium of his Gujarati weekly, *Nava Jivan*, Mr. Gandhi hopes to give his message of *Swadeshi* to the women of India:—

India lives in the cottages of her peasants. The art of weaving reminds us of the ancient stories of our land. It is hence that I take pride in calling myself farmer and weaver. I want to send *Nava Jivan* to the cottages of our farmers and weavers and I must approach them in their language. *Nava Jivan* will deal with the stories of their weal and woe in their own tongue. In a fear-stricken indebted and diseased peasantry I see the ruin of India. It is my earnest desire that women in every home should read *Nava Jivan*. Who else but women will protect our religion? If they remain ignorant and stupid, if they know nothing about the condition of their country, what would be in store for the future generation? *Nava Jivan* will therefore try to keep women alive to their duties and well-informed, and it will also keep men awake to their duties towards women. This is a most ambitious programme, but no steady effort in the directions outlined can go in vain. In the present state of the Press law, how can messages be effectively given to illiterate India, someone will ask. That is, however, the question of the pessimist who does not know the great moral that love can break the chains of ignorance. And need love and truth fear the Press Act? *Nava Jivan* will speak out what it must, without the fear of the Press Act. The manager and the editing staff of the *Nava Jivan* have pledged themselves to do so.

CREMATION

COL. WALES' REQUEST TO AN INDIAN SOCIETY

Col. A. T. G. Wales has expressed a desire that, on his death, his remains should be cremated. He has addressed a letter to the Aryan Benevolent Society, Maritzburg, of which he is a Patron, as follows:—

71, Pietermaritz Street,
Maritzburg, Natal,
July 16, 1919.

To the Aryan Benevolent Society,
York Road, Maritzburg.

Sir,—I desire that when I am dead, that my cadavre be cremated by the Aryan Benevolent Society, York Road, Maritzburg, Natal.

I object to the present system of burial in the earth, as being unhygienic, insanitary, loathsome, dangerous to the living, and a waste of good ground.

The Aryan Benevolent Society will undertake everything that has to be done from first to last.

A copy of this letter has been sent to each of the following:—

The Resident Magistrate, Maritzburg.
The Medical Officer of the Health Department, Maritzburg.
The Chief Constable.
My Solicitor, Mr. D. L. McGillewie.
Rev. H. Chignell, Church of England.
The Aryan Benevolent Society

I trust that there will be no obstacles to my desire.

Yours truly,
(Sgd.) A. T. G. WALES.

My wife appends her signature as being quite agreeable.

(Sgd.) M. A. C. WALES.

P.S.—I hope and expect the Aryan Benevolent Society will not fail me when the time comes.

A.T.G.W.

FIJI INDENTURES

GOVERNMENT OF INDIA'S SOLICITUDE

The Government of India, *The Bengalee* is glad to learn from the Viceroy, have been pressing for the cancellation of the outstanding indentures in Fiji. The information contained in the following passages will gladden the heart of India:—

> We have just recently been informed by the Secretary of State that the Fiji Legislature has made a step in the direction we desire by passing a unanimous resolution that all indentures outstanding on the 1st August, 1920, should be cancelled from that date, compensation being paid to the employers from the public funds of Fiji. This, however, is not sufficient; and we are pressing again that the cancellation of all indentures should take place by the end of the present year. I think that I ought also to inform you that the the Fiji Government has appointed a Select Committee which is now considering how effect can best be given to our wishes on the other points at issue.

His Excellency adds that the Government of India have kept the question of repatriation strongly in mind and that the Secretary of State has at their instance been pressing the Shipping Controller and the shipping companies to provide vessels for those who may wish to return to India.

INDIAN STUDENTS IN AMERICA

EXCELLENT OPPORTUNITIES

Mr. Rama Kumar Khemka, President of the Hindusthan Association of America, writes to the Indian Press:—

A letter from the Educational Adviser for Indian Students to the Secretary of State, India Office, London, to the Advisory Committees in India, recently made public states that due to overcrowding in the British Universities, specially in the Faculties of Engineering, Medicine and Science, it will be difficult for Indian students to gain admission in the better English Universities. Allow me to call the attention of the Indian students to the many first class American Universities which have no complaint to make of overcrowding or lack of proper facilities due to war or any other reasons and which welcome students from all countries without distinction of colour, creed or race. Indian students will find American universities particularly suited to their needs in scientific engineering, Medical, agricultural and commercial subjects. They are in no respect inferior and are, in fact, in some cases decidedly superior to most European Universities, British and German included, in technical, agricultural and commercial studies. There is an organization of the Indian students, in the United States, called the Hindusthan Association of America, which furnishes information regarding living conditions, admission requirements and courses of study offered in the American Universities. Indian students need not feel disappointed if they are unable to gain admission to Oxford or Cambrige, with Harvard, Yale, Columbia and other American Universities willing to welcome them. Students desiring information about American Universities are requested to write to the Hindusthan Association of America, 116 West 39th Street, New York City, U. S. A.

MR. ANDREWS' MISSION TO CEYLON

Mr. C. F. Andrews who on the 16th September returned to Calcutta from Ceylon stated to a representative of the Associated Press that he had been asked to visit the Island by the Madras Provincial Conference and also by the Ceylon Workers Welfare League, whose president is Sir Ponnambulam Arunachalam, late Executive Member of the Ceylon Council. He had interviews on his arrival, with the Colonial Secretary, Attorney-General and with H. E. the Governor. He also met in Conference the members of different Planters' Associations in the districts and the Estates Agencies Society at Colombo. His visit was intended primarily to report on the new Estates Labour Ordinance which is soon to become law. He found the Tamil and Sinhalese educated community enthusiastic about its terms and hope was expressed to him that it would mean a new life to Tamil labourers in the Island. The chief feature of the Ordinance is that it cancels absolutely at one stroke the whole of estate labourers debts and sets him entirely free for future. There are also clauses which prevent the burden of indebtedness accumulating again. Under the new Ordinance the whole of estate labour of Ceylon will be controlled and protected by the Ceylon Government in the same way that has proved so successful on the whole in Malaya. Mr. C. F. Andrews pointed out what he considered to be a weakness in the Ordinance as it stood. Certain harsh penal clauses under Section 11 of 1865 in the Ceylon Penal Code remain unrepealed. He urged that these should be omitted because such criminal prosecution for labour offences were out of harmoney with the modern labour legislation. His point of view was received with great consideration by the authorities and he regards it not unlikely that a change in this direction will be effected. When visiting Tea Estates Mr. Andrews found signs of extreme poverty among the labourers. Death rates, especially among children were excessively high. He laid great stress on this point, both in his concluding interviews in Colombo and also when meeting the Government authorities in Madras on Saturday last. Mr. Andrews wishes it to be understood that while finding these evils in existence he noticed at the same time signs of progress and improvement on estates. Conditions of labour in Ceylon were more hopeful if only nothing occurred to prevent this new Ordinance, setting the labourer free from debt, passing into law.

BOOKS FOR SALE

To be obtained from the *Indian Opinion Press*, Phoenix, Natal. Postal Orders to be made payable at Durban.

We have just received the following books from India. The prices given include cost of postage:—

Price post free	s.	d.
Mr. Gandhi's Speeches and Writings—1896 to 1917	3	3
Mrs. Annie Besant — A Sketch of her Life	0	7
Tales of Mariada Raman	0	7
The Son-in-Law Abroad	0	7
Maitreyi	0	7
Tales of Raja Birbal	0	7
Essentials of Hinduism	1	1½
Aspects of the Vedanta	1	8
Glimpses of the Orient To-day, by Saint Nihal Singh	2	2
Indian Industrial and Economic Problems, by Prof. Kale	3	3
Essays on Indian Economics, by Ranade	4	4
Sri Sankaracharya	1	7½
Sri Ramanujacharya	1	7½
Essays on National Idealism, by Dr. Coomaraswamy	2	2½
The Indian National Congress, its Origin and Growth	9	0
Speeches of John Morley	3	5½
Sri Sankara's Select Works	3	3
The Life and Teachings of Buddha	1	7
Sri Madhwacharya	1	2
Vaishnavite Reformers of India	2	2½
The Governance of India, by Govinda Das	6	4
India's Untouchable Saints	0	10
Aggressive Hinduism	0	4
Gokhale's Speeches	6	10
Dadabhai Naoroji's Speeches	6	8
Vivekananda's Speeches	4	7
King George's Speeches	2	2
Ten Tamil Saints	1	7½
For India's Uplift, by Annie Besant	3	3
Speeches on Indian Questions, by Mr. Montagu	3	3
The Indian Demands, by G. A. Natesan	2	2½
Commentary on the Bhagavad Gita, by R. V. Khedkar	1	1

BIOGRAPHIES OF EMINENT INDIANS:—

Dadabhai Naoroji, Gopal Krishna Gokhale, Rabindranath Tagore, M. K. Gandhi, Babu Surendranath Banerjea, Budruddin Tyabji, Pundit Madan Mohan Malaviya, The Right Hon. Sayed Amir Ali, H. H. Shri Sayaji Rao Gaekwar, Sir Sayed Ahmed Khan, H. H. the Aga Khan, Swami Rama Tirath, V. Krishnaswami Aiyar, Kristo Das Pal, Dewan C. Rangacharlu, Rao Bahadur R. N. Mudholkar, W. C. Bonnerjee, A. M. Bose, Behramji M. Malabari, Ravi Varma, Lala Lajpat Rai, Kashinath Trimbak Telang, Swami Dayanand Saraswati, Mrs. Sarojini Naidu, Swami Vivekananda, Toru Dutt, Ishwar Chander Vidyasagar, Sir Salar Jung, V. P. Madhava Rao, D. E. Wacha, Sri Ramakrishna Paramahamsa, Sir Pherozshah Mehta, Rahimtulla Mohamed Sayani, Dr. Rash Behari Ghose, Nawab Mohsin-ul-Mulk, Sir C. Sankeran Nair, Lal Mohun Ghose, Raja Ram Mohan Roy each	0	7
Peeps at Many Lands, with 12 coloured plates — Ceylon, Siam, Burma, Home Life in India each	2	10
Bhagavad Gita — Mrs. Besant's Translation	0	10

ઇન્ડિયન ઓપિનિયન.

પુસ્તક ૧૭ મું. ફીનીક્સ, શુક્રવાર, તારીખ ૩૧ આક્ટોબર ૧૯૧૯. અંક ૪૨

નોંધ અને સમાચાર

લંડનથી રૂટરનો તા. ૨૮ મીનો તાર જણાવે છે કે ત્યાં એક ઇન્ડિયન ઓવરસીઝ એસોસીએશન નામની સંસ્થા સ્થપાઇ છે કે જેનો હેતુ હિંદની બહાર વસતા હિંદીઓના હકો અને છુટોને ટકાવી રાખવાનો અને તેઓના ધાબેતનું રક્ષણ કરવાનો છે. એ સંસ્થાની સ્થાપનાની મીટીંગનું પ્રમુખ પદ લોર્ડ કારમાઇકલે લીધું હતું અને ઓન. આરમ્સબી-ગોર, એમ. પી., કરનલ વેજવુડ, એમ. પી., સર કૃષ્ણ ગુપ્ત, સર મંચેરજી ભાવનગરી, અને મેસર્સ શાસ્ત્રી, ચીંતામણી અને રામચંદ્રરાવ હાજર થયા હતા. શ્રી. આગાખાનને એક્ઝીક્યુટીવ કમીટીના પ્રમુખ અને સર એમ. એમ. ભાવનગરીને ઉપપ્રમુખ નીમવામાં આવ્યા છે. મી. એચ. એસ. એલ. પોલાક ઓન. સેક્રેટરી તરીકે ચુંટાયા છે.

હિંદની વાઇસરોયની કાઉન્સીલની થોડી મુદત ઉપર મળેલી બેઠક વખતે ટ્રાન્સવાલના એશીયાટીક ટ્રેડીંગ એન્ડ લેન્ડ એક્ટના સંબંધમાં મી. બી. એન. સર્માએ પુછેલા સવાલના જવાબમાં સર જોર્જ બાર્ન્સે જણાવ્યું હતું કે માનવંત સભ્યનો સવાલનો જવાબ ખરી રીતે નામદાર વાઇસરોયના શરૂઆતના ભાષણમાં અપાઇ ચુક્યો છે. એ એક્ટ કાયદો બન્યા પછી એ સંબંધમાં યુનીયન સરકારને ફરીથી વિચાર કરવાનું મજબુતીથી કહેવાની હિંદની સરકારે હિંદી પ્રધાનને વિનતિ કરી છે. માનવંત સભ્યને ખાત્રી આપવાની કે એ પ્રશ્નની મહાન અગત્યતાને વિષે હિંદી પ્રધાન સંપુર્ણ રીતે વાકેફ છે અને છેલ્લા તારો ઉપરથી એ પ્રશ્ન ઉપર લંડનમાં તેઓની પાસે એક ડેપ્યુટેશન ગયેલું જણાય છે. માનવંત સભ્ય જાણે છે કે સાઉથ આફ્રિકામાં ટુંકી મુદતમાં એક કમીશન નીમાવાની વકી છે અને નો. વાઇસરોયે કહી ગયા છે તેમ હિંદની સરકાર પોતાના અભિપ્રાયો દર્શાવવાને માટે સર બેનજામીન રોબર્ટસને સાઉથ આફ્રિકા ખાતે મોકલવાનો ઇરાદો રાખે છે.

જોહાનીસબર્ગ ખાતે લોકેશન્સ માઇન કમીશન સમક્ષ જુબાની આપતાં રીટેક્ષન વેરફરેસ સોસાયટી નામની ગોરા કામદારોની સંસ્થાના સેક્રેટરીએ જુબાની આપતાં, ઉદ્યોગીક ખાતાઓમાં નોકરીઓને સરખાપણું આપવાની તે હિમાયત કરે કે નહિ એવો તેને પ્રશ્ન પુછવામાં આવતાં તેણે જણાવ્યું હતું કે અશક્યતાઓની હિમાયત કરવીજ નકામી છે. ગોરા કામદારો, ખોટું હોય કે ખરું હોય, તો પણ રંગભેદ દૂર થાય એ તો શીખવાનાજ નથી।

દક્ષિણ આફ્રિકાના સવાલ ઉપર ટીકા કરતાં 'મરાઠા' લખે છે કે: ટ્રાન્સવાલની મ્યુનીસીપાલીટીના અને ગોરા વેપારીઓના પ્રતિનિધિઓની કોંગ્રેસમાં થએલા કામથી અને સાઉથ આફ્રિકનોની લીગની સ્થાપનાથી યુનીયનમાં હિંદીઓ વિરૂદ્ધની લાગણીની વધતી જતી જોવામાં આવતી ભરતી એ કમીશનની મહેનતોમાંથી માનભરેલી સમાધાનીનું પરિણામ આવવાના સઘળા સંભવને અટકાવી દે છે. 'ટાઇમ્સ ઓફ ઇન્ડિઆ' ના ખબરપત્રીના પત્રો પણ એજ મતને ટેકો આપવા જાય છે. હિંદીઓને ઇન્સાફ કરવાને કમીશન યુનીયન સરકારના હાથ બેશક વધુ દ્રઢ મજબુત કરી શકશે, પણ હિંદીઓને ખાતર એ નીમકહરામી ચળવળને શિક્ષા કરવાને સરકાર પુરતી હીમત ધરશે કે નહિ એ મોટો સવાલ છે. આ બાબતમાં થોડી મુદત ઉપરજ વળી સરકારે ખાસ બીકણપણું બતાવ્યું છે, અને થોડા દિવસ પછીજ તે વધારે હિંમત બતાવશે એવી કેવી રીતે અને કેમ આશા રાખવામાં આવે છે એ અમે સમજી શકતા નથી. આ સવાલ કે જેણે ત્રણ કરોડની આખી પ્રજાને ઉશ્કેરી મુકી છે તેના નિવેડાનો આધાર ઉલટે વડી સરકારની હિંમત અથવા તો ઉદાસીનતા ઉપર રહેલો છે. અને વડી સરકારનામાં આમીર વફાદારી અને ન્યાય નિષ્ઠાના સંબંધને ટકાવી રાખવાની હિંમત નહિ હોય ત્યાં સુધી હિંદીઓથી પોતાની આઇજ્ય-વિરોધી પ્રજાઓ પાસેથી ન્યાયની આશા રાખી શકાશે નહિ.

"ઇન્ડીયન ઓપીનીયન"

શુક્રવાર, તા. ૩૧ આક્ટોબર સન ૧૯૧૯.

ડરબનમાં થોડા વખત થયાં અમુક ધંધાઓમાં રોકાએલા યુરોપીયન અને અન્ય કામદારોના પગારના

પગારનો કાયદો સંબંધમાં વિચિત્ર સ્થિતિ ઉભી થઇ છે. યુનીયન પાર્લામેન્ટે થોડી મુદત ઉપર પસાર કરેલા પગારના નીયમ સંબંધી કાયદાની રૂએ જુદી જુદી જગ્યાઓએ નીમાએલી પગારોને લગતી બોર્ડોને દુકાનો, ઓફીસો, ટીરૂમો વિગેરે જગ્યાએ કામ કરતી સ્ત્રીઓ અને જુવાન માણસો (૧૮ વરસની અંદરના પુરૂષવર્ગ કે સ્ત્રીવર્ગ) ના પગારનો દર ઠરાવવાની સત્તા આપવામાં આવી હતી. ડરબનમાં પગારનો દર માસીક પાઉન્ડ ૧૦ થી પાઉન્ડ ૧૬-૧૦ સુધીનો છે. અત્યાર સુધી તો બધું સીધું ચાલ્યા કરતું હતું, સિવાય કે કેટલાક ટીરૂમોમાં કામ કરનારી સ્ત્રીઓમાં પોતાના પગારમાંથી ખોરાકી અને કપડાં ધોવડાવવાનો ખરચ કાપી લેવામાં આવવાથી કેટલોક અસંતોષ વરતતો હતો. ફક્ત અમુક લોકોમાં જે બાબતે અનંત ખળભળાટ ઉત્પન્ન કર્યો છે એ તો એ છે કે ડરબન વેજીઝ બોર્ડના પ્રમુખ મી. એ. ઇ. ગ્રીને ઉપર જણાવેલો પગારનો કાયદો બધી કોમોને લાગુ પડે છે એવી "શોધ" કરી છે. આ શોધથી મી. ગ્રીને સમતોલપણું એટલું તો ખોઇ દીધું છે કે તેના બચને

પ્રધાનનું અનુમોદન મળતાં તેણે તુરતજ બોર્ડ ઉપરના પોતાના પદનું રાજીનામું આપી દીધું છે. તેમ કરવાનું કારણ તે એ જણાવે છે કે "જે સઘળા વેપાર અને ધંધાને વિશે બોરડને કામ લેવાનું છે તેના સંબંધમાં પાર્લામેન્ટનો જે કાયદો આપણી યુરોપીયન સ્ત્રીઓને અને બન્ને જાતીના યુવાન માણસોને હિંદી, નેટીવ કે મલાય લોકોની સમાન દરજ્જે મુકનારો છે એ કાયદાના અમલમાં મારાથી વધારે વખત મદદ કરી શકાય તેમ નથી." મી. ગ્રીનને પ્રમુખપદ ઉપરથી રાજીનામું આપી દેવાનું પ્રયોજન અમારાથી તો સમજી શકાતું નથી. આજ સુધી અમે હમેશાં એમજ માનતા આવ્યા હતા કે રંગીન પ્રજાની હરીફાઇનો ભય તેના સસ્તાપણાના કારણે વરતતો હતો પરંતુ હવે તો એ ભય માત્ર ખોટા અભિમાનને લીધેજ વરતતો હોય એમ લાગે છે. મી. ગ્રીન એમ માનતા જણાય છે કે એક ગોરી સ્ત્રી કે યુવાન માણસે એક રંગીન ચામડીની સ્ત્રી કે યુવાન માણસના જેટલાજ પગારથી કામ કરવું એ તેના દરજ્જાને જોખમકર્તા છે અમે એ જોઇ શકતા નથી. અમારૂં ધારવું તો એમ હતું કે આ પ્રમાણે સરખા પગાર કરવાથી ગોરા કામદારો ખુશી થશે કેમ કે, જો ગોરા તેમજ બીજાઓના પગાર એકસરખાજ થાય તો માલીકો બીજાઓને એટલે કે રંગીન ચામડી વાળાઓને નહિ રાખતાં માત્ર ગોરાઓનેજ રાખતા થશે. 'નાટાલ મરક્યુરી' લખે છે કે એ કાયદાનું "મુખ્ય પરિણામ તો એ આવશે કે શહેરમાં કેટલીક ઓફીસોમાં જે રંગીન ચામડીના છોકરાઓને રાખવામાં આવ્યા છે તેઓ અલોપ થઇ જશે કારણ કે કોઇ પણ માલીક તેઓને ગોરાઓને માટે ઠરવેલા પગાર કે જે તેઓને હાલ મળે છે તે કરતાં ૨૦૦ થી ૩૦૦ ટકા વધારે છે તે તેઓને આપવાને કબુલ નહિ થાય." ત્યારે હવે ફરિયાદ કરવાનું શું હોઇ શકે? શું આ આબેહુબ એજ સ્થિતિ નથી કે જેની બહુજ ઇચ્છા કરવામાં આવતી હતી? કેટલાક લોકોને તો કદી પણ સંતોષી શકાતા જ નથી. જ્યારે હિંદી અને રંગીન પ્રજાઓના પગારોનો દર નીચો હોય છે ત્યારે "બેસુમાર હરીફાઇ" થાય છે અને તેઓ ગોરાઓના મ્હોંમાંથી અન્ન લઇ લેતા હોવાની મ્હોટી બુમ પડે છે, અને તેઓ તો "તેલાળા ચીંથરાની ગંધ ઉપર નભી શકે છે" ઇત્યાદી આક્ષેપો મુકવામાં આવે છે. હવે જ્યારે એ ભય દુર થયો છે ત્યારે ડરબન વેજીઝ બોરડના પ્રમુખ પોતે હારી ગયા છે એમ કબુલ કરે છે અને કહે છે કે યુરોપીયન સ્ત્રીઓ અને યુવાન માણસોને હિંદી, નેટીવ અને મલાય લોકોની સમાન દરજ્જે મુકવામાં આવે એ પોતાથી કદી પણ સહન થઇ શકે તેમ નથી! આ ઉપરથી અમે એકજ નિરણય ઉપર આવી શકીએ છીએ અને તે એ કે મી. ગ્રીન કામદારોને મદદ કરવાને ઇન્તેજાર નહિ હતા પણ માલીકોનેજ મદદ કરવાને ઇન્તેજાર હતા કે જેઓને રંગીન ચામડીના સસ્તા મજુરોના સારા સમુહની નિરંતર જરૂર રહે છે.

"ન્યુ ઇન્ડીઆ"માં લખી મોકલતાં મિસિસ બેસંટ જણાવે છે કે સાહિત્ય અને રાજકીય વિષયોપર ભાષણો આપવા માટે મિસીસ સરોજની નાયડુ પાનખર રૂતુમાં અમેરીકા જશે - કારણકે ત્યાંથી ઘણાં આમંત્રણો આવ્યાં છે. જતાં પહેલાં ઇંગ્લાંડનાં કેટલાંક ગામડાંમાં ભાષણો આપશે.

ના. વાઇસરોયનું ભાષણ

તા. ૩જી સપ્ટેમ્બરે સીમલા ખાતે વડી ધારાસભાની પાનખર રૂતુની પહેલી બેઠક ના. વાઇસરોય લોર્ડ ચેમ્સફર્ડના પ્રમુખપદે મળી તે વેળા ના. વાઇસરોયે ભાષણ કરતાં સાઉથ આફ્રિકાના સવાલના સંબંધમાં નીચે પ્રમાણે કહ્યું હતું:—

હવે હું હિંદી મજુરી સાથે ગાઢો સંબંધ ધરાવતા એક સવાલની ઉપર આવું છું. એ સવાલ જાહેર પ્રજામત ઉપર મોટી અસર કરનારો છે અને મારી સરકારને એ સવાલે ઘણીજ ગંભીર ચિંતા ઉપજાવી છે. ટ્રાંસવાલમાં હિંદીવાનોના વેપાર કરવાના હકોના સંબંધમાં દક્ષિણ આફ્રિકામાં ઉભી થએલી મુશ્કેલીઓ વિશે હું બોલું છું. યુનીયન પાર્લામેન્ટે થોડી મુદત ઉપરજ પસાર કરેલા કાયદાના ઇતિહાસની મારે પુનરૂક્તિ કરવાની જરૂર રહેતી નથી. ગયા જુલાઇમાં સર જોરજ બારન્સે મી. ગાંધી પર લખેલા એક પત્રમાં તેની હકીકત આપવામાં આવેલી છે જે પત્ર છાપાઓમાં પ્રગટ થઇ ચુકેલો હોવાથી તેના મુખ્ય સ્વરૂપથી તમો વાકેફગાર હશોજ. હું માત્ર એટલુંજ કહેવા ઇચ્છું છું કે હિંદી દ્રષ્ટી બીંદુને ના. શહેનશાહની સરકાર ઉપર ઠસાવવામાં હિંદી સરકાર પછાત પડી નથી. અને હિંદી પ્રધાનનો અમોને સંપુર્ણ ટેકો છે એવો અમે દાવો કરી શકીએ છીએ, દક્ષિણ આફ્રિકાનો છેલ્લો કાયદો ગેરવાજબી છે અને ટ્રાંસવાલમાં હિંદીવાનોના હકોને લગતી લોરડ સિંહાની યાદી ઉપર યુનીયન સરકાર તરફથી દિલસોજી ભરયું ધ્યાન આપવા બાબત શાહી યુદ્ધ પરિષદમાં દક્ષિણ આફ્રિકાના પ્રતિનિધિઓએ આપેલી કબુલાતને તે કાયદો અનુસરતો નથી એવી અમે અરજ કરી છે. પરંતુ તેમ છતાં આ સવાલના સંબંધમાં કામ લેવામાં શાંતિ અને મધ્યમપણું જાળવવાની મારે અરજ કરવી જોઇએ. આ સવાલ ઉપર દક્ષિણ આફ્રિકામાં વરતતી લાગણીનું બળ આપણે કબુલ કરવુંજ પડશે. અને આપણા શબ્દો અને કામો હાલની લાગણીને કડવાસભરી બનાવી દઇ સમાધાની કરવી વધારે મુશ્કેલ બનાવી દે એવાં ન થઇ પડે એ આપણે ખ્યાલમાં રાખવું જોઇએ. વળી એવી આશા રાખવાને પણ મને લાગે છે કે આધાર છે કે આ સવાલના સંબંધમાં કામ લેવામાં દક્ષિણ આફ્રિકામાં પણ શાંતિ અને મધ્યમપણાની ખામી રહેવા દેવામાં આવશે નહિ. કારણ, આપણે જાણીએ છીએ કે જનરલ બોથા અને જનરલ સ્મટસ હાલના સવાલની સાથે સબંધ ધરાવતા સવાલો ઉપર શાહી યુદ્ધ પરિષદમાં આપણા પ્રતિનિધિઓ સાથે સંપુર્ણ મસલત કર્યા પછીજ દક્ષિણ આફ્રિકા પાછા ગયા છે. તમો જાણો છો તેમ યુનીયન સરકાર એ આખા સવાલની તપાસ કરવાને એક કમીશન નીમવાની છે. અને એ કમીશન ઉપર આપણાં લાભોનું પ્રતિનિધિત્વ હોવાની પણ અમોએ માગણી કરી છે આપણાં દ્રષ્ટીબિંદુને સંપુર્ણ રીતે રજુ કરવામાં આવે અને સંપુર્ણ રીતે સમજાવવામાં આવે તે હેતુથી અમો એક ડેપ્યુટેશન મોકલવાની ગોઠવણ કરીએ છીએ. આ ડેપ્યુટેશનમાં અમે સર બેનજામીન રોબરટસને મોકલવાનો ઇરાદો રાખીએ છીએ કે જેઓએ ૧૯૧૪માં આવાજ પ્રકારનું એક કામ ફતેહમંદી સાથે બજાવ્યું હતું. મને ખાત્રી છે કે એ કરતાં વધારે સારા પ્રતિનિધિ આપણે ચુંટી ન શકીએ એમ તમો કબુલ કરશોજ.

દક્ષિણ આફ્રિકાના હીંદીઓનો સવાલ

હિંદના છાપાઓની ટીકા

ટ્રાંસવાલના હિંદી વતનીઓની સ્થિતિ ઉપર મુંબઇનું 'જામે જમશેદ' એક અગ્ર લેખ લખતાં જણાવે છે કે:—

"હિંદીવાનોને છેક ઉતરતી પંક્તીના ગણી અને તેઓને 'કુલી'ની ઉપમા પણ આપી યુરોપીયન પ્રજા કરતાં, તદન હલકા ચીતરવામાં આવ્યા છે. એટલુંજ નહીં પણ આબરૂથી પ્રમાણીકપણે અને સ્વતંત્ર રીતે વેપાર ધંધો ચલાવી પોતાનો ગુજારો કરતા આ. રાંક મહેનતુ વરગને એ મુલકમાંથી હાંસેલી કહાડવાને એ આપખુદ બ્રીટીશ સંસ્થાનીક સરકાર બાઇ પીને મંડી છે. હીંદીવાનો સ્વમાન છીનવી લેનારા અને તેમને હલકા દરજ્જા ઉપર મુકનારા કાયદાઓ સામે પ્રથમથીજ વાંધો ઉઠાવતા આવ્યા છે અને કાયદેસરના અનેક ઉપાયો અજમાવ્યા છે; તે છતાં તેઓ પોતાના હક ઇન્સાફની લડતમાં બીલકુલ ફાવ્યા નથી. તેઓની અરજીઓ, ફરીઆદીઓ અને બ્રીટીશ શહેરી તરીકેના હક ભોગવવા માટેની માંગણીઓ અરથ ગઇ છે. યુરપની છલ્લી લડાઇના હીંગામ દરમ્યાન તેઓએ પોતાનું સઘળું એજીટેશન છોડી દઇ ચુપકીદી અખત્યાર કરી હતી અને લડાઇ ફતેહમંદીથી ચલાવવાનાં કામમાં પોતાની સેવાઓ એક યા બીજા આકારમાં અરપણ કરી હતી. લડાઇમાં હીંદી તથા સંસ્થાનીક લશકરોએ એક બેકના ધાડા સમાગમમાં આવી મીત્રાચારીભરયી ભાગ ભજવી બતાવ્યો હતો અને તે પછી એવી વકી રાખવામાં આવી હતી કે હીંદીઓ તથા સંસ્થાનીઓ વચ્ચેનો ભવીસ્યનો સંબંધ એખલાસ તથા ભાઇચારાની લાગણીને ઓર વધારનારો નીવડશે. પણ તે વકી ખોટી પડી છે અને આજે હીંદીવાનો પોતાની ચારે અજાયબી તથા દુઃખ વચ્ચે જુવે છે કે તેઓને ટ્રાંસવાલના મુલકમાંથી ઉખેડી નાંખવાનો યુનીયન સરકારે લડાઇ ખતમ થતાંને વાર તરતજ તાગડો રચ્યો છે.

પણ હિંદીવાને હવે, વધુ વાર ગેરઇન્સાફ અને જુલમાત સાંખી રહે, એ બીલકુલ બનવાજોગ નથી; તેટલાજ વાસ્તે એક વાર ફરીને હિંદીવાનો સત્યાગ્રહના સોગંદ લઇ દક્ષિણ આફ્રિકાના જુલમી કાયદાઓનો ભંગ કરવાને અને તેથી પોતાને માથે આવી પડતી દરેક આફતો સહન કરવાને હીંમતથી બહાર પડયા છે. હવે તેઓની સત્યાગ્રહની આ લડત કોઇ પણ પ્રકારે કવખતની લેખી શકાશે નહી, કારણ કે નવા કાયદા સામેના તેઓના ગમે તેવા સખત પોકારની કશી પરવા કરવામાં આવી નથી અને તેઓના કાયદેસરના હકોને જબરીથી કચડી નાંખવાની આપખુદી ચલાવવામાં આવી છે. અલબત તેઓની આ લડતની ફતેહનો આધાર મોટે ભાગે નામદાર હીંદી સરકાર તથા હીંદી પ્રજાની મદદ તથા દીલસોજી ઉપર રહે છે. નામદાર લોરડ ચેમ્સફરડની સરકારે અત્યાર આગમજ ટ્રાંસવાલના હીંદીવાનોના હક ઇનસાફ માટે લડત ઉપાડી લીધી છે અને તે લડતનું અત્યાર સુધી બેશક કંઇબી લાભકારક પરીણામ આવ્યું નથી; તો પણ જો હીંદી પ્રજાનો એકત્ર અવાજ તથા મજબુત એજીટેશન તે નામદારની પડખે રહેશે, તો તેથી તેવણના હાથ વધારે મજબુત બનશે અને એક પાદશાહી કમીશનની નેમણુંક તાકીદે કરાવવાનું દબાણ નામદાર શેહેનશાહી સરકાર ઉપર ચલાવી હીંદીવાનો માટે કંઇબી ઇનસાફ મેળવવાનો મારગ ખુલ્લો કરી શકશે. ટ્રાંસવાલના હીંદીવાનોની સત્યાગ્રહની લડત હજી શરૂઆતના બકા ઉપરજ છે. તેટલામાંજ હીંદી પ્રજાએ પોતાનું એજીટેશન ચાલુ કરી પોતાના રાંક ભાઇબંધોની મદદે જવુ ઘટે છે. વડી ધારાસભાની બેઠક નજદીક આવી પુગી છે અને તે વેળાએ આ બાબતમાં નામદાર હીંદી સરકાર તરફથી સત્તાવાર ખુલાસો થવાની આપણે દરેક આશા રાખીશું. સંસ્થાનોના દુરદરાજ મુલકોમાં જઇ તેને ફળદરૂપ બનાવનારા હીંદીવાનોના જાણુકના લાખો સાથ તેમજ હીંદી રાઇયતના બ્રીટીશ શેહેરી તરીકેના ભવીષ્યના હકો સાથ નીસબત ધરાવતો આ એક અગત્યનો સવાલ છે અને તેનો સંતોષકારક ફડચો કોઇબી રવેશે કરાવવાને હવે હીંદી અગ્રેસરો માટે કમર કસી હીંમત ભરી લડત ચલાવવાનો વખત આવી લાગ્યો છે.

"રંગુન મેલ" સા. આ. ના હિંદીઓની સ્થિતિના સંબંધમાં મી. મોન્ટેગ્યુ પાસે ગયાલાં ડેપ્યુટેશનને મી. મોન્ટેગ્યુ તરફથી અપાયલા જવાબ વિશે ટીકા કરતાં લખે છે કે:—

એશીયાટીક કાયદાને માટે કંઇ કોલોનીયલ ઓફીસ, લોરડ બક્સટન, ગવરનર જનરલ કે ખુદ સાઉથ આફ્રિકાની સરકાર જવાબ દાર નથી પણ સાઉથ આફ્રિકાના લોકોનો અમુક બળવાન વર્ગ જવાબદાર છે એવી મી. મોન્ટેગ્યુની દલીલ બહુજ થોડો દિલાસો આપનારી છે. આવા નઠારા કાયદાને માટે ગમે તે જવાબદાર હોય છતાં તેને કાયદાપોથીમાંથી કાઢી નાખવાની તો શાહી સરકારની મોટામાં મોટી ફરજ છે. શહેનશાહી બ્હીટો વ્યવહારૂ રીતે ગેરવાજબી ગણાશે એવા મી. મોન્ટેગ્યુના મતની સાથે અમે મળતા થતા નથી. એમ કેમ હોઇ શકે? શું મી. મોન્ટેગ્યુને એવો ભય છે કે જો વ્હીટોનો હક વાપારવામાં આવશે તો સાઉથ આફ્રિકા શહેનશાહતમાંથી જુદું પડી જશે? જો એમ હોય તો સાઉથ આફ્રિકા શહેનશાહતમાં રહેવાને જ લાયક નથી. એક બીલને કદાચ વ્હીટો કરવાની નીતી ન હોય છતાં લાંબા વખતથી ઘર કરી રહેલા રોગને માટે તો આકરા ઉપચાર કરવાનીજ જરૂર છે. જ્યાં સુધી આ કાયદો કાયદાપોથીમાં પડયો રહેશે, જ્યાં સુધી શાહી સરકાર જે સંસ્થાનો ઉપર બ્રીટીશ ધ્વજ ફરકી રહી છે તે સંસ્થાનોમાંના હિંદીઓના હકોનું રક્ષણ નહિ કરતાં આડાં અવળાં ફાંફાં માર્યા કરશે ત્યાં સુધી "બ્રટીશ નાગરીકત્વ" એ બોલ કેવળ ફારસ અને ભ્રાંતિરૂપ જ છે. અમારા સાઉથ આફ્રિકાના ભાઇઓને માટે એકજ રસ્તો રહયો છે અને તે ૧૯૧૪ના જેવી સઘળાં દુઃખો અને ભોગો સાથની સત્યાગ્રહની લડત ચલાવવાનો છે. અને અમે નથી ધારતા કે મી. મોન્ટેગ્યુની તેમ નહિ કરવાની આજીજીઓને તેઓ દાદ દેશે. જે તપાસણીના કમીશનનું સા. આ. ની સરકારે વચન આપેલું મી. મોન્ટેગ્યુ કહે છે તે વ્યવહારૂ રીતે બીલકુલ પણ આશા આપનાર નથી. અમે કમીશનો તો ઘણા જોયાં છે અને તેના ઠરાવો કંઇ પણ વ્યવહારૂ આકાર લીધા વગર હવામાં ઉડી ગયા છે.

છેવટમાં આ કાયદો કાયદાપોથીમાંથી રદ ન થાય ત્યાં સુધી એ પત્ર હિંદુસ્તાનના લોકોને ચાલુ ચળવળ ચલાવવાની અરજ કરે છે. અને કહે છે કે આ ટાંકણે લોરડ હારડીંગ જ આપણી પાસે હોય એમ કોણ નહિ ઇચ્છે!

સુચવાયલું તપાસણીનું કમીશન

શું નીતી બદલાઈ છે?

'યંગ ઇન્ડિયા' લખે છે કે દક્ષિણ આફ્રિકાની સ્થિતિ ઉપર વાઇસરૉયે કરેલા ભાષણની સંબંધમાં પ્રજામત હાલ ઘણોજ ગુંચવાડે પડ્યો છે. સવાલ એ ઉઠે છે કે:—

૧. સર બેનજામીન રોબર્ટસન હિંદની સરકારના પ્રતિનિધિ તરીકે જઈને શું મી. મોન્ટેગ્યુના કહેવા પ્રમાણે એ કમીશન ઉપર સભ્યો તરીકે નીમાનારા બે પ્રતિનિધિઓમાં ઉમેરો કરવાનો છે?

૨. કે, વાઇસરૉયની ઉક્તીનો અર્થ મી. મોન્ટેગ્યુની યોજનામાં સુધારો કરવાનો છે અને શું મી. મોન્ટેગ્યુની યોજના માત્ર એકજ પ્રતિનિધિને મોકલવાની થઈ ગઈ છે?

જો ઉપર જણાવેલો બીજોજ સવાલ હોય તો નીતીમાં આવો ફેરફાર થવાનું કારણ પ્રજા જાણવા માગશે.

અમે આ સવાલ ઉઠાવીએ છીએ કારણકે અમારે કાને કુઓરનોથી વાત આવી છે કે, વાઇસરૉયના ભાષણનો અર્થ એ થાય છે કે નીતીમાં ફેરફાર થયો છે. જો તેમ હશે તો અત્યંત નિરાશા ઉત્પન્ન થશે. કમીશન ઉપર જ્યાં સુધી મજબુત હિંદી પ્રતિનિધિત્વ નહિ હોય ત્યાં સુધી એશિયાટીક સામેના મજબુત દ્વેષના ધસી આવતા ધોધને સર બેનજામીન રોબર્ટસનથી પણ રોકી શકાશે નહિ. પરિણામ ચોખ્ખું છે. જો આ સવાલનો નિર્ણય દ્વેષભાવની પ્રેરણા અનુસાર કરવાનો હોય તો કમીશનની જરૂરજ રહેતી નથી; જો ન્યાયના ધોરણે નિર્ણય કરવાનો હોય તો આવતા કમીશન ઉપર હિંદી લોકોનું પ્રતિનિધિત્વ ધરાવનારૂં મજબુત હિંદી તત્વ હોવું જોઇએ. સર બેનજામીનની વકીલાત અમુકજ અંશે ઉપયોગી થઇ પડશે, તે સિવાય નહિ.

વાઇસરૉયના ભાષણ ઉપર મી. ગાંધી

નામદાર વાઇસરૉયે હિંદની વડી ધારા સભાની બેઠક વખતે આપેલા ભાષણમાં તેઓ દક્ષિણ આફ્રિકા વિષે જે બોલ્યા હતા તેના સંબંધમાં ટીકા કરતાં મી. ગાંધી 'નવજીવન'માં લખે છે કે:—"આ બાબત વાઇસરૉય સાહેબે જે કહ્યું એ અસંતોષકારક નહિ ગણાય. હિંદ તરફનો કેસ રજુ કરવા સર બેનજામીન રોબર્ટસનને મોકલવાનો ઠરાવ આશાકારદાયક છે. તેમના જવાથી દક્ષિણ આફ્રિકાના ગોરાઓ ઉપર રૂડી અસર થયા વિના નહિ રહે. દક્ષિણ આફ્રિકાથી આવેલા તારો સુચવે છે કે ગોરા વેપારીઓ હજુ તોફાન કરી રહ્યા છે, નવો કાયદો થયો તેનો બરોબર અમલ નથી થતો એવી ફરિયાદ તેઓ કર્યા કરે છે, એટલે હિંદી સરકાર તરફથી એક પ્રતિનિધિ ત્યાં હોય તો તે આવી બાબતમાં ઉપયોગી થઇ પડે. નામદાર વાઇસરૉયના આ બાબતના ભાષણનો હું એવો અર્થ કરૂં છું કે મી. મોન્ટેગ્યુએ સુચવેલા પ્રતિનિધિઓ તો દક્ષિણ આફ્રિકામાં નીમાનાર કમીશનમાં પસંદ કરવામાં આવશેજ. એ પ્રતિનિધિઓ મજબુત અને સ્વતંત્ર માણસો હશે તો ઘણું સરસ કામ થઇ શકે અને આપણા ભાઇઓની ઉપર થતો ગેરઇન્સાફ ઘણો ઓછો થાય એમાં મને શક નથી.

હિંદથી મોકલાયલા ચોખા

ગવરનમેન્ટ રાઇસ કમીટીના સેક્રેટરી છાપા વાળાઓને જણાવે છે કે સ્ટીમર કાઠીઆવાડ અને અમટાલીમાં આ બંદરને માટે ૨૧,૭૯૨ બસતા બ્રાઉન રાઇસ અને ૧,૧૮૩ બસતાં વાઇટ રાઇસ ચઢેલી છે. આટલા ચોખા તુર્ત લગભગ હિંદની સરકારે ૧લી જુલાઇથી ૩૧ ડીસેમ્બર ૧૯૧૯ દરમીયાન નાતાલને માટે જેટલાની નીકાસ કરવા કબુલ્યું હતું તેટલા થઈ રહેશે. સંભાળપુર્વક વ્યવસ્થા થતાં બ્રાઉન અને મેડાગાસ્કર ચોખાના ચાલુ જથ્થા સાથે આ ચોખા કોમના ગરીબ વર્ગની વધારે અગત્યની જરૂરીયાતો પુરી પાડી શકશે.

સેક્રેટરી જણાવે છે કે કમીટીને હિંદથી સત્તાવાર રીતે [illegible] મારફતે એવી ખબર મળી છે કે ઉપલા બે વહાણોમાં જે ચોખા ચઢાવવામાં આવ્યા છે તે એકંદરે સી. આઇ. એફ. ડરબન, ના ભાવે ચઢાવવામાં આવ્યા છે જેથી આયાત કરનારાઓને શી. ૬૦ના ઠરાવાયલા ભાવે બસતા દીઠ સારો નહી મળી શકે. આ ખબર મળવાથી બ્રાઉન રાઇસના ઠરાવાયલા ભાવમાં વધારો કરવાની સરકારને સલાહ આપવાનો કમીટીનો ઇરાદો નથી.

ચોખાનો ઠરાવાયલા ભાવ કરતાં વધારે ભાવ લેવામાં આવે અથવા વેચવામાં ન આવે તો તેવા દાખલાઓ વિષે ડરબનની કોર્ટમાં ૫ નંબરના ઓરડામાં પોતાને તુરતજ ખબર આપવાની સેક્રેટરી સુચના કરે છે.

નફાખાઉ હિંદીઓ કે ગોરાઓ?

રહેણીના હમણાના અતિશય મ્હોટા ખરચના વખતમાં હિંદી વેપારીઓ જન સમુહને કેટલા મદદગાર છે એ વિશે કેપટન પરસી ટ્રેઇટરે જોહાનીસબર્ગના 'રેન્ડ ડેલી મેલ'માં હિંદીઓની વિરૂદ્ધ લખાણ કરનાર એક "કાઉન્ટર" નામધારી લેખકને જવાબ આપ્યો છે. તેમાં તેણે અમુક વસ્તુઓના હિંદી પેઢીના અને યુરોપીયન પેઢીના ભાવોની સરખામણી કરી એવું પુરવાર કરી આપ્યું છે કે ખરા નફાખાઉ તો ગોરા વેપારીઓજ છે અને હિંદી વેપારીઓ ઉપર મુકવામાં આવતો આક્ષેપ ખોટો છે. એક વસ્તુને વિશે તે લખે છે કે જે વસ્તુ એક હિંદીની દુકાનમાં શી. ૧૩-૬ ના ભાવે મળતી હતી ત્યારે બરોબર તેજ વસ્તુનો ભાવ તેના પડોશના ગોરાઓની દુકાનોમાં શી. ૨૩ હતો. વળી સુટ બનાવવાને માટે ટસર સીલ્ક હિંદીની દુકાને શી. ૬-૬ ના ભાવે મળતું હતું ત્યારે ગોરા વેપારીને ત્યાં એજ માલનો ભાવ શી. ૧૩-૬ હતો.

બીજો માણસ "ટી. એન." ના નામથી લખતાં જણાવે છે કે:—"હું એક પરગણામાં રહું છું અને મારી નજદીકમાં એક હિંદીની દુકાન છે. થોડી મુદત ઉપર મારે બગીચામાં કામ કરવાને માટે એક કાંટાની જરૂર પડી હતી. તે હિંદીની દુકાનમાં મેં તેનો જથો જોયો હતો અને તેનો ભાવ શી. ૧૦-૬ હતો. તે પછી કેટલીક જોહાનીસબર્ગની દુકાનોમાં મેં તપાસ કરી તો તેવાજ અને તેજ બનાવટના કાંટાની કીમત તેઓએ શી. ૧૫ થી શી. ૧૭-૬ સુધી માંગી હતી. આથી મેં તે કાંટો પેલા હિંદીની જ દુકાનેથી ખરીદ કર્યો. અને ભાવોમાં આટલો બધો તફાવત જોતાં તેમ કરવું ચાલુજ

રાખવાનો મારો ઇરાદો છે. ઘણી વસ્તુઓના ભાવોમાં એટલો બધો તફાવત છે કે મને ભય છે કે હાલના વખતમાં પોતે નફાખાઉઓનો ભોગ નથી થઈ પડતો એવી રીતે જતા માણસને ખાત્રી કરાવવાને તો એવા ઘણા "કાઉન્ટરો"ના અભિપ્રાયોની જરૂર પડશે. તેને તો સસ્તામાં સસ્તી બજારમાંથીજ ખરીદી કરવી ચાલુ રાખવી પડશે."

એક અંગ્રેજની બળવાની ઇચ્છા

કરનલ એ. ટી. જી. વેલ્સ નામના અંગ્રેજ ગૃહસ્થ જે મેરીટ્ઝબર્ગની આર્યન બેનેવોલન્ટ સોસાયટીના પેટ્રન છે તેણે પોતાનું મરણ થાય ત્યારે પોતાના શરીરને બાળવામાં આવે એવી દૃઢ ઇચ્છા દર્શાવી છે. આર્યન બેનેવોલન્ટ સોસાયટી ઉપર પત્ર લખતાં તે જણાવે છે કે: "જ્યારે મારૂં મરણ થાય ત્યારે મારૂં શરીર આર્યન બેનેવોલન્ટ સોસાયટી તરફથી બાળવામાં આવે એવી મારી ઇચ્છા છે. જમીનમાં શરીરને દાટવાની ચાલુ રીતથી હું વિરૂદ્ધ છું. એ રીત તંદુરસ્તીના નીયમથી ઉલટી છે, જીવતાઓને માટે જોખમકારક છે અને સારી જમીનનો દુરૂપયોગ કરનારી છે." તેની બાળવાની ક્રીયા શરૂઆતથી અંત લગી ઉપલી સોસાયટીએ ઉપાડી લેવાની તેણે સુચના કરી છે. એ પત્રની નકલો મેરીટ્ઝબર્ગના રેસીડન્ટ મેજીસ્ટ્રેટ ઉપર, હેલ્થ ઓફીસર ઉપર, ચીફ કોન્સ્ટેબલ, પોતાના વકીલ અને ચર્ચ ઓફ ઇંગ્લાંડના પાદરી ઉપર પણ મોકલી છે. પોતાની પત્નીએ પણ તેના વિચારને અનુમતી આપી છે. પત્ર પુરો કર્યા પછી તાજા કલમમાં તેણે લખ્યું છે કે: "વખત આવ્યે આર્યન બેનેવોલન્ટ સોસાયટી મને દગો નહિ દે એવી હું આશા રાખું છું."

મી. એન્ડ્રુઝની સીલોનની મુલાકાત

મી. સી. એફ. એન્ડ્રુઝ જેઓ મદ્રાસ પ્રાન્તિક પરિષદની વિનંતિથી અને સીલોન વરકર્સ વેલફેર લીગના આમંત્રણથી સીલોનની હિંદી મજુરોની સ્થિતિની તપાસ કરવા ગયા હતા તેઓએ ત્યાંથી પાછા ફરી કલકત્તા ખાતે હિંદનાં છાપખાનાં-ઓનાં એક પ્રતિનિધિને પોતાની મુલાકાતનું વર્ણન આપ્યું છે. સીલોન પહોંચતાં મી. એન્ડ્રુઝે ત્યાંના કોલોનીયલ સેક્રેટરી, એટર્ની જનરલ અને નામદાર ગવર્નરની તેમજ જુદા જુદા બગીચાવાળાઓ અને એસ્ટેટોની સંસ્થાઓના સભ્યોની મુલાકાત લીધી હતી. સીલોનમાં એસ્ટેટ્સ લેબર ઓરડીનન્સ નામનો મજુરોને લાગુ પડતો એક નવો કાયદાનો ખરડો તઇયાર થયો છે જે ટુંક મુદતમાં કાયદો બનશે. તે કાયદા વિષેની ખબર લાવવાનો મી. એન્ડ્રુઝની મુલાકાતનો મુળ હેતુ હતો. મી. એન્ડ્રુઝ જણાવે છે કે આ કાયદાની કલમોથી સીલોનની કેળવાયલા ટામીલ અને સીંહાલીઝ લોકોમાં સંતોષ થએલો જોવામાં આવે છે અને એ કાયદો એ ટાપુના ટામીલ મજુરોને નવું જીવન આપનારો થઇ પડશે એવી આશા દર્શાવવામાં આવે છે. એ કાયદાનું મુખ્ય સ્વરૂપ મી. એન્ડ્રુઝે એ જણાવે છે કે ત્યાંની એસ્ટેટના મજુરો ઉપર જે કરજનો બોજો વેઢાવવામાં આવતો હતો તેને એ કાયદો એકજ ઝટકાથી રદ કરી નાખે છે અને ભવિષ્યને માટે મજુરને સ્વતંત્ર બનાવે છે. વળી તેમાં એવી પણ કલમો છે કે જેથી એવો બોજો મજુરો ઉપર ફરીથી નાખી નહિ શકાય: આ નવા કાયદાથી સીલોનની એસ્ટેટોની આખી મજુરી સીલોનની સરકારના અંકુશ અને રક્ષણ હેઠળ રહેશે. છતાં એ કાયદાની એક ખામી મી. એન્ડ્રુઝે જણાવી છે તે એ છે કે સીલોન પીનલ કોડમાં ૧૮૬૫ની ૧૧મી કલમ મુજબ અમુક આકરી કલમો એ કાયદાથી રદ કરવામાં આવી નથી. એ કલમો મજુરી સંબંધી ગુન્હાઓને લગતા આધુનિક કાયદાઓથી તદન વિરૂદ્ધ હોવાથી મી. એન્ડ્રુઝે તેને કાઢી નાખવાની અરજ કરી છે. મી. એન્ડ્રુઝના આ મતને અધિકારીઓએ ધ્યાનમાં લીધી હતી અને એ બાબતમાં કંઇંક ફેરફાર કરવાનો આવે તો તે મી. એન્ડ્રુઝને અસંભવીત લાગતું નથી.

ચાહના ખેતરોની મુલાકાત લેતાં મી. એન્ડ્રુઝે ત્યાંના મજુરોમાં અતીંત કંગાલિતાનાં ચિન્હો જોયાં હતાં. મરણ પ્રમાણ ખાસ કરીને બાળકોમાં ઘણુંજ મોટું હતું. આ બાબત ઉપર મી. એન્ડ્રુઝે ભાષણોમાં, પોતાની છેવટની મુલાકાતો વખતે અને મદ્રાસની સરકારની મુલાકાત વખતે મજબુત વજન આપ્યું હતું. આ દોષો હયાતી ધરાવતા હોવા છતાં મી. એન્ડ્રુઝ જણાવે છે કે તેમણે એસ્ટેટો ઉપર કેટલાક સુધારાના ચિન્હો પણ જોયાં હતાં. ઉપલા નવા ઓરડીનન્સને કાયદો બનાવવામાં જો કંઇ પણ વિઘ્ન નહિ નડે તો સીલોનની મજુરીની સ્થિતિ વધારે આશાજનક કહી શકાશે.

અમેરીકામાં હિંદી વિદ્યાર્થીઓ

હિંદી વિદ્યાર્થીઓને માટેના કેળવણી ખાતાના સલાહકારે હિંદી પ્રધાન ઉપર ઇન્ડિઆ ઓફીસ, લંડન ખાતે લખેલા પત્રમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે બ્રિટીશ યુનીવરસીટીઓમાં ખાસ કરીને એનજીનીયરીંગ, દાક્તરી અને સાયન્સના વિષયમાં વધારે પડતી ભીડ થઈ જવાથી, હિંદી વિદ્યાર્થીઓને વધારે સારા વર્ગની ઇંગ્લીશ યુનીવરસીટીઓમાં દાખલ થવાનું મુશ્કેલ થઈ પડશે. આ બાબતમાં અમેરીકાની હિંદુસ્થાન એસોસીએશનના પ્રમુખ મી. રામકુમારે હિંદના છાપાઓને એક પત્ર લખ્યો છે જેમાં તે હિંદી વિદ્યાર્થીઓનું અમેરીકાની પહેલા વર્ગની યુનીવરસીટીઓ તરફ ધ્યાન ખેંચતાં જણાવે છે કે એ યુનીવરસીટીઓમાં વધારે પડતી ભીડની કે યુદ્ધ કે અન્ય કારણોને લઇને યોગ્ય સગવડોની ખામીની કંઇ પણ ફરિયાદો નથી. અને એ યુનીવરસીટીઓ કોઇ પણ જાતનો જાતિ, જાતીનો ભેદ રાખ્યા સિવાય સઘળા દેશના વિદ્યાર્થીઓને આવકાર આપે છે. એનજીનીરીંગ, દાક્તરી, ખેતીવાડી અને વ્યાપારના વિષયોમાં હિંદી વિદ્યાર્થીઓને અમેરીકાની યુનીવરસીટીઓ ખાસ માફક આવશે. યુરોપની યુનીવરસીટીઓ કરતાં એ યુનીવરસીટીઓ કોઇ પણ રીતે ઉતરતી નથી બલ્કે શિલ્પવિદ્યા, ખેતીવાડી સંબંધી અને વ્યાપાર સંબંધી વિષયોમાં એ યુનીવરસીટીઓ યુરોપની ઘણી ખરી બ્રિટીશ તેમજ જરમન યુનીવરસીટીઓ કરતાં પણ ચોકસપણે ચઢીયાતી છે. યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સમાં વિદ્યાર્થીઓની હિંદુસ્થાન એસોસીએશન ઓફ અમેરીકા નામક સંસ્થા છે જે ત્યાંની રહેણી સંબંધી, દાખલ થવાની જરૂરીયાતો અને અમેરીકાની યુનીવરસીટીઓમાં ચાલતા અભ્યાસક્રમ સંબંધી ખબરો પુરી

પાડે છે. હિંદી વિદ્યાર્થીઓએ જો તેઓને ઓક્સફર્ડ કે કેમ્બ્રીજ યુનીવર્સીટીઓમાં દાખલ કરવામાં ન આવે તો નિરાશ થવાની કંઇજ જરૂર નથી કેમકે હારવરડ, યેલ, કોલમ્બીયા અને બીજી અમેરીકાની યુનીવર્સીટીઓ તો તેઓને આવકાર આપવાને ખુશીજ છે અમેરીકાની યુનીવર્સીટીઓ સંબંધી માહીતીઓ મેળવવા ઇચ્છનારા વિદ્યાર્થીઓને વિનંતિ કરવામાં આવે છે કે તેઓએ હિંદુસ્થાન એસોસીએશન ઓફ અમેરીકા, ૨૧૬ વેસ્ટ ૬૯ મી સ્ટ્રીટ, ન્યુ યોર્ક સીટી, ન્યુ. એસ એ એ સીરનામે લખવું.

ડરબનમાં દિવાળીનો ઉત્સવ

દિવાળીનો મહોત્સવ આ દેશમાં પ્રત્યેક વરસે વધતો જતો જોવામાં આવે છે એ હિંદુભાઇઓના ધાર્મીક ઉત્સાહનું પરિણામ છે. હિંદુ મંડળો પણ પ્રત્યેક વરસે તે માંગળીક દિવસે ઉજવણીના મેળાવડા કરે છે એ આવકાર દાયક છે. આ વરસે તા. ૨૩ મીના ગુરૂવારે દિવાળીનો તેહવાર હોવાથી.

સુરત હિંદુ એસોસીએશને

પોતાના વિકટોરીયા સ્ટ્રીટમાં આવેલા મકાનને ધજા પતાકા તથા વીજળીક બત્તીએ વડે શણગાર્યું હતું અને જાહેર પત્રીકાઓ કહાડી દીવાળી તેમજ નવા વરસના માંગળીક દિવસો ના મેળાવડા કર્યા હતા. દિવાળીને દિવસે હવનહોવા, ભજન કીરતન થયાં હતાં અને સાંજે મેળાવડો થયો હતો. નવા વરસને દિવસે અભિનંદનનો મેળાવડો થયો હતો. જે વખતે પ્રસંગાનુસાર ભાષણો અને સંગીત થયાં હતાં અને દુધ, પાન સોપારી લઇ મેળાવડો મોડી રાતના વીસરજન થયો હતો.

કાઠીયાવાડ આર્ય મંડળે

દીવાળીનો મેળાવડો ક્રોસ સ્ટ્રીટમાં આવેલા ટામીલ ઇન્સ-ટીટ્યુટમાં સાંજે ત્રણ વાગે કર્યો હતો જેને માટે ખાસ આમંત્રણો કાઢવામાં આવ્યાં હતાં. હોલને ધજા પતાકા અને ફુલોથી શણગારવામાં આવ્યો હતો. દિવાળીના ઉત્સવના ભાષણો થયાં હતાં અને ગીતો ગવાયા બાદ દુધ, પાન સોપારી લીધા, બાદ મેળાવડો વિસરજન થયો હતો.

આ મંડળે પોતાને માટે એક હોલ ગ્રે સ્ટ્રીટમાં ભાડે રાખેલો છે જેમાં દિવાળીના દિવસોએ રાતના સંગીત તથા ભજન કીરતન કરવામાં આવ્યાં હતાં.

પાટીદાર યુનીયન

આ મંડળની સ્થાપના કેટલાક વરસ થયાં થઇ છે. પણ હાલમાં ભ્રાતૃભાવનો પ્રયત્ન કરી એ મંડળ પ્રવૃતિમાં વિશેષ આવેલું છે. એ મંડળે દિવાળીના રોજ સવારના નવ વાગે રા. કે. વી. પટેલના મકાનમાં મેળાવડો કર્યો હતો જેમાં ખાસ ગ્રહસ્થોને આમંત્રણ કરવામાં આવ્યાં હતાં.

જોહાનીસબર્ગ

જોહાનીસબર્ગથી દીપોત્સવી કમીટીના સેક્રેટરી લખી જણાવે છે કે: અત્રે પાટીદાર હોલમાં દીવાળીનો ઉત્સ તા. ૨૩ મીને ગુરૂવારે રા. વલભભાઇ પી. પટેલના પ્રમુખ-સ્થાને ઉજવાયો હતો. હોલ પુરે પુરો ભરાઈ ગયો હોવાથી કેટલાક ગ્રહસ્થોને ઉભા રહેવું પડયું હતું. કેટલાક યુરોપીયન ગ્રહસ્થો તથા મુસલમાન ભાઇઓ પણ હાજર થયા હતા. પ્રસંગનુસારે ભાષણો થયા બાદ રા. માધવજી પ્રેમજી તરફથી દુધ અને મીઠાઈ આપવામાં આવ્યાં હતાં. રા. કાલાભાઇ પ્રાગજી તરફથી ફટાકા આપવામાં આવ્યા હતા.

આ શુભ પ્રસંગે મહાત્મા ગાંધીજી, દેશભક્ત મહાત્મા તીલક મહારાજ તથા લોર્ડ સિંહા ઉપર નુતન વરસના અભિનંદનના તારો કરવામાં આવ્યા હતા. જેનો ખરચ રો. દુલભભાઈ ભીખાભાઇએ આપ્યો હતો.

ઉત્સવ કમીટીના મેમ્બરોએ પોતાના કીમતી વખતનો ભોગ આપીને ઉત્સવને ફતેહમંદ રીતે પાર પાડવાની સઘળી ગોઠવણો કરવામાં કચાશ રાખી નહોતી.

હિંદની સ્ત્રીઓને મી. ગાંધીની અરજ

હિંદની સ્ત્રીઓને અરજ કરનારો નેચેનો લેખ મી. ગાંધીએ 'નવજીવન'માં લખ્યો છે:—

"જેમાં હિંદુસ્તાનનો ઉદ્ધાર રહેલો છે અને જેના વિન હિંદુસ્તાનનો ઉદ્ધાર ન થઈ શકે એવી ભારે છતાં સાદી વાત તમારી સાથે મ્હારે કરવી છે. પુરૂષ પોતાના મુર્ખપણાથે પોતાની સ્ત્રી પ્રત્યેની ફરજ ભુલી જાય પણ તેથી સ્ત્રી પુ સ્ત્રી પ્રત્યેની ફરજ ભુલે?

દાહોદથી મને કાગળ મળ્યો છે તેમાં જે ખબર છે આપણને બધાને શરમ ઉપજાવવાનારી છે. તેમાં ખબરપત્ર લખે છે કે, ઢેડોની સ્ત્રીઓ જેને ઘરમાં કંઇ કામ નથ મળતું તેઓ બહાર મજુરી કરવા જાય છે અને ત્યાં સ્ત્રીઓની લાજ લુંટાય છે. આ વાત આ બ્હેનોના ધી ધની થએલા પુરૂષ સગા જાણે છે છતાં સાંખી રહ્યા છે આ કોમને સારૂ મ્હેં ઢેડ શબ્દ વાપર્યો છે પણ તેઓ વણક છે, કેટલાક વણકરો કેમ ઢેડ કહેવાય છે એ હું જાણતે નથી. પણ આવો સ્વચ્છ ધંધો હોવા છતાંયે એ લોક અસ્પર્શ્ય મણાય છે એ હમેશાં યાદ રાખશું તો કોઇ દહા અસ્પર્શ્યતાના દોષમાંથી આપણામાંના કેટલાક મુક્તિ મેળવશું જેમ સ્ત્રીઓ બીજા ધંધાને અભાવે મજુરીએ જાય છે તેમ પુરૂષો પણ કરે છે. તેથી જ્યારે તેઓએ જોયું કે હું તેઓ સુતર આપવા તઇયાર છું ત્યારે તેઓએ એવી પ્રતિજ્ઞા લીધ કે જો તેઓને રોજનું મણ સુતર નિયમસર મળી શકે તે તેઓ વણાટ શિવાય બીજો ધંધો નહિજ કરે. મ્હારા ખબર પત્રી મ્હને વધારામાં જણાવે છે કે આ વણકરોએ ઉપ પ્રમાણે પ્રતિજ્ઞા કરી તેનું મુખ્ય કારણ મેં ઉપર જણાવ્ એ અનીતિ વિષેનું તેમનું જ્ઞાન હતું. ઉપર પ્રમાણેન અનીતિનો, દાખલો એકજ નહિ હોય એમ તો તમે ખચીત માની લેશો. ઉમરેઠમાં હું હતો ત્યારે મને કહેવામાં આવ્યુ હતું કે ત્યાંની ઘણી બાઇઓ દાળ વીણીને પોતાની આજી વિકાના સાધનમાં કંઇક ઉમેરો કરે છે. તેઓને વેપારીઓને ત્યાં દાળ લેવા અને દેવા જવું પડે છે ત્યાં અનેક પ્રકારન મશ્કરીઓ, અનેક પ્રકારના અપશબ્દો તેમને સાંખવા પ છે. આવું હું આખા હિંદુસ્તાનમાં ભમતાં ચાર વરષ થ અનેક જગ્યાએ સાંભળી રહ્યો છું. મને એમ ભાસે છે સો વરષ પહેલાં જ્યારે આપણી માતાઓ ઘરે ઘેરે સંખ્યાબ સુતર કાંતતી હતી ત્યારે આવું નહિ થતું હોય. તેથી ધનિક અને શિક્ષિત બ્હેનોને વિનંતિ કરવા ઇચ્છું છું જો તમે તમારી ગરીબ બ્હેનોના શિયળની રક્ષા કરવા ઇચ્છો

હો તો હાથેથી સુતર કંતાવવાની અને હાથેથી કાપડ વણાવવાની પ્રવૃત્તિમાં આગળ પડતો ભાગ લ્યો. આ સ્થળે બીજા ધંધાઓને બદલે આ ધંધો પ્રવર્તાવવાનો કેમ આગ્રહ કરૂં છું તે વિષે બધી દલીલો દેવા ઇચ્છતો નથી. આટલુંજ કહેવું બસ છે કે કાંતવું એ આપણો પુરાતન ખાનદાની ધંધો ગણાયો છે અને તેમાં રાણીઓ સુદ્ધાં જોડાએલ રહેતી. કાંતવાનું કામ શીખવું એ ઘણું સ્હેલું છે. કાંતવાનો સંચો હરકોઇ સામાન્ય શક્તિવાળો સુતાર બનાવી શકે છે. અને તે ઉપર કરોડો બ્હેનો સુતર કાંતે તોપણ તે હિંદુસ્તાનમાંજ ખપી શકે તેમ છે અને તે લગભગ અનાજના જેવીજ ઉપયોગી વસ્તુ હોઇ ક્ષણિક પ્રવૃત્તિ ન કહેવાય. એમાં બહુ શારીરિક બળની જરૂર નથી, અને તે કાર્ય ગમે ત્યારે પડતું મુકીને ગમે ત્યારે પાછું શરૂ કરી શકાય છે તેથી એ ફુરસદનો ધંધો પણ કહેવાય છે. જો કેટલીક સમજુ બ્હેનો આ પ્રવૃત્તિ ચલાવે તો મેં ઉપર બતાવ્યા છે તેવા અત્યાચારો થતા અટકે, એટલે કે કોઇ બ્હેનને પોતાને અનુકુળ ધંધાને અભાવે જેમાં પોતાનું શિયળ જરાયે જોખમમાં આવી પડે એવા કામમાં નજ જવું પડે.

વાંચનાર બ્હેન! તમે ધનાઢ્યની સ્ત્રી હશો તોપણ તમે તમારી રંક બ્હેનોના શિયળની રક્ષા કરવા બંધાએલી છો. મેં તમારી પાસે એક ધોરી રસ્તો મુકયો છે. તેનો તમે આ અઠવાડિએ વિચાર કરશો એવી ઉમેદ રાખું છું. હરેક બ્હેન કઈ રીતે મદદ કરી શકે છે એ હું આવતે અઠવાડીએ બતાવવાની ઉમેદ રાખું છું."

તમારો દીનબંધુ,
મોહનદાસ કરમચંદ ગાંધી.

સત્યાગ્રહ ઉપર મી. ગાંધી

'સાંજવરતમાન'ના પરેટીના અંકમાં મી. ગાંધીએ 'સત્યાગ્રહ' એ વિષય ઉપર નીચેનો જાણવા જોગ લેખ લખ્યો છે:—

સત્યાગ્રહને વિષે આપણામાં તેમજ અંગ્રેજોમાં હજુ એટલી બધી ગેરસમજ જોઉં છું કે, એને વિષે જો કે હું ઘણું લખી ચુકયો છું અને બોલી ચુકયો છું તો પણ, પુનરૂક્તિનો દોષ આવે તે વ્હોરીને યે કંઇક કહેવું વાસ્તવિક ગણું છું.

સત્યાગ્રહ શબ્દ અમુક પ્રવૃત્તિને સુચવવાને સારૂ દક્ષિણ આફ્રિકામાં નવો યોજવામાં આવ્યો હતો. દક્ષિણ આફ્રિકામાં આપણા ભાઇઓ જે મહાન લડત લડી રહ્યા હતા તેને પ્રથમ તો ગુજરાતીમાં પણ સહુ 'પેસિવ રીઝિસ્ટન્સ'ને નામે ઓળખતા હતા. અંગ્રેજોની એક સભામાં હું એ લડતને વિષે ભાષણ આપતો હતો ત્યાં એ સભાના અંગ્રેજ પ્રમુખે એમ કહ્યું કે, હિંદીઓ બિચારા વોટ વિનાના અને હથીઆર વિનાના હોઇ 'પેસિવ રીઝિસ્ટન્સ' સિવાય બીજું શું કરી શકે? નબળાનું હથીઆર તો 'પેસિવ રીઝિસ્ટન્સ' જ હોય. એ પ્રમુખ મ્હારા મિત્ર હતા. એણે તો સરળ ભાવે આવા વિચારો દર્શાવ્યા, પણ હું ઝંખવાણો પડયો. અને ખબર હતી કે હિંદી પ્રજા જે યુદ્ધ દક્ષિણ આફ્રિકામાં કરી રહી હતી એ પોતાની નબળાઇને લીધે નહતું. ઇરાદાપુર્વક તે પ્રકારનું યુદ્ધ કોમે કબુલ કરયું હતું. મારો સમય આવ્યો ત્યારે મેં મારા મિત્રના ઉપલા વિચારો સુધાર્યા અને જણાવ્યું કે દક્ષિણ આફ્રિકાના હિંદીઓના જેવું યુદ્ધ નબળા માણસથી કરાય જ નહિ. જે હિંમતની જરૂર સિપાઇઓને વિષે રહેલી છે તેનાથી વિશેષ હિંમત આ યુદ્ધમાં હું જોઇ રહયો હતો.

હું જ્યારે તે લડતને અંગે જ ઇંગ્લાંડ ગયો હતો ત્યારે મેં જોયું કે, 'સફરેજેટ' બાઇઓ મકાનો બાળતી હતી, અમલદારોને ચાબુક મારતી હતી, અને એ બાઇઓની લડતની ઢબને પણ પોતે 'પેસિવ રીઝિસ્ટન્સ'ને નામે ઓળખાવતી હતી; અને જનસમાજ એ નામથી એને ઓળખતી હતી. દક્ષિણ આફ્રિકાના યુદ્ધમાં કયાંએ આવા હુમલાને અવકાશ ન હતો.

તેથી મેં જોયું કે દક્ષિણ આફ્રિકાની લડતને 'પેસિવ રીઝિસ્ટન્સ'ને નામે ઓળખાવવામાં બહુ ભય છે. એને સારૂ અંગ્રેજી શબ્દ પ્રચલિત થઇ શકે એવો તો મને ત્યાં ન જ મળી શકયો. અંગ્રેજોની—ઉપર જણાવી ગયો તે—સભામાં મેં આપણી લડતને 'સોલ ફોરસ'ને નામે ઓળખાવી. પણ એ શબ્દ હમેશાં લડતને સુચવવા સારૂ વાપરવાની મારી હિંમત ન ચાલી. બાહોશ અંગ્રેજ મિત્રો પણ 'પેસિવ રીઝિસ્ટન્સ' શબ્દની અપુર્ણતા જોઇ શકયા હતા, પણ મને બીજો શબ્દ આપી ન શકયા. 'સિવિલ રીઝિસ્ટન્સ' એ શબ્દ એ લડતનો બરોબર સુચક શબ્દ છે. એ મને થોડા સમય થયાં જ અનાયાસે સુઝી આવ્યો, અને તેથી હું ઇંગ્રેજીમાં તો તેનો ઉપયોગ કરી રહયો છું. જે અર્થ 'સિવિલ ડિસઓબીડિયન્સ'માં સમાયલો છે એના કરતાં વિશાળ અર્થ 'સિવિલ રીઝિસ્ટન્સ'માં આવે છે; છતાં એ સત્યાગ્રહ કરતાં ઓછું સુચવનારો શબ્દ છે.

દક્ષિણ આફ્રિકામાં મેં વળી જોયું કે, આપણી લડતમાં કેવળ સત્ય અને ન્યાય જ હતાં, અને લડત લડવાને સારૂ જે બળનો પ્રયોગ કરવામાં આવતો હતો તે પશુબળ ન હતું પણ આત્મિક બળ હતું. તે ગમે તેટલું ઓછું તો પણ એ આત્માને જ લગતું બળ હતું. એ બળનો પ્રયોગ આપણે પશુઓમાં જોઇ શકતા નથી; અને સત્યમાં હમેશાં આત્માનો પ્રભાવ રહેલો છે તેથી દક્ષિણ આફ્રિકાની લડતને આપણી ભાષાઓમાં સત્યાગ્રહને નામે ઓળખાવવાનું શરૂ કરયું.

આમ સત્યાગ્રહ શબ્દનું મુળ પવિત્રતામાં રહેલું છે એમ કહેવામાં અતિશયોક્તિ નહિ ગણાય. હવે આપણે સમજી શકીએ છીએ કે, સત્યાગ્રહમાં કેવળ કાયદાનો સવિનય ભંગ નથી. કેટલીક વેળા એવો ભંગ ન કરવામાં યે સત્યાગ્રહ હોઇ શકે. જ્યારે કાયદાનો સવિનય ભંગ કરવો એવી આપણને ફરજ જણાય, એવો ભંગ ન કરવાથી આપણા પુરૂષાર્થને, આપણા આત્માને હિણપત લાગે, તે સમયે કાયદાનો સવિનય ભંગ એજ સત્યાગ્રહ હોઇ શકે. આ પ્રકારનો સત્યાગ્રહ સરકારની સામે જ નહિ પણ સમાજની સામે પણ હોઇ શકે. સ્ત્રી પુરૂષ વચ્ચે, બાપ દીકરા વચ્ચે, મિત્રો વચ્ચે પણ હોઇ શકે. ટુંકામાં હરકોઇ ક્ષેત્રમાં અને લગભગ હરકોઇ સુધારાને સારૂ આ ભારે શસ્ત્રનો આપણે ઉપયોગ કરી શકીએ છીએ. એ શસ્ત્ર પ્રહાર કરનારને અને જેની ઉપર તેનો પ્રહાર થાય છે એ બન્નેને પવિત્ર કરનાર છે. તેના સદુપયોગનું પરિણામ ઢીલ પણ લાવે, વિપરીત હોય જ નહિ; તેમાં હમેશાં સફળતા જ રહેલી છે. સત્યાગ્રહને નામે દુરાગ્રહ થાય અને માઠાં પરિણામો આવે એમાં સત્યાગ્રહનો દોષ ન જ કાઢી શકાય.

આવો સત્યાગ્રહ ઘણે ભાગે કુટુંબોમાં જાણ્યે અજાણ્યે ચલાવવામાં આવે છે. એટલે કે દીકરાને બાપનો અન્યાય

જોવામાં આવે, તો દીકરો એ અન્યાયને કબુલ નહિ કરતાં બાપ જે સજા કરે તે આનંદે ભોગવી લે છે; અને એમ કરતાં છેવટે વિકરાળ બાપને પણ વશ કરી તેની પાસેથી ન્યાય મેળવવા સમર્થ થાય છે. પણ આપણે જડતા (Inertia) ના બળને વશ થઈને આ કાયદાનો ઉપયોગ કુટુમ્બિક ક્ષેત્રની બહાર કરતાં અચકાઈએ છીએ. તેથી રાજ્યપ્રકરણી વિષયોમાં અને સામાજિક વિષયોમાં સત્યાગ્રહ કરવાના અખતરાને મેં નવો માન્યો છે. એ અખતરો નવો છે એવું ધ્યાન પહેલવહેલું મરહુમ ટોલ્સ્ટોયે તેના પત્રમાં ખેંચ્યું હતું.

કેટલાક એમ માને છે કે, સત્યાગ્રહ તો માત્ર ધાર્મિક વિષયોમાંજ થઈ શકે, મારો બહોળો અનુભવ એથી ઉલટું સિદ્ધ કરે છે. બીજા વિષયોમાં તેનો પ્રયોગ કરીને આપણે તેમાં ધર્મને દાખલ કરીએ છીએ, અને તેમ કરીને હકીકતમાં વહેલો જય મેળવીએ છીએ, અને અનેક પ્રકારના પાખંડોમાંથી બચી જઈએ છીએ.

મારો દ્રઢ વિશ્વાસ છે કે, સત્યાગ્રહમાં અર્થશાસ્ત્રના બહુ સુક્ષ્મ નિયમોનું પાલન થાય છે. તેથી હું સત્યાગ્રહને વ્યાવહારિક પ્રવૃતિ માનું છું. મેં ઉપર બતાવ્યું તે અરથે સત્યાગ્રહ નવી પ્રવૃત્તિ હોઈને લોકો તેને ન ઓળખવાથી એનો સ્વીકાર થતાં ભલે વિલંબ થાઓ—અને જેમાં ઉત્તમ પરિણામો નિપજાવવાના હોય તેમાં વિલંબ થાય તેમાં શી નવાઈ છે!—પણ જ્યારે સત્યાગ્રહ હિંદુસ્તાનમાં વ્યાપક પ્રવૃત્તિ થશે, ત્યારે રાજ્યપ્રકરણી કે સામાજિક સુધારા કરવા સારૂ આપણે અત્યારે ઘણો વખત લઈએ છીએ તે સુધારા પ્રમાણમાં ઘણા ઓછા સમયમાં કરી શકાશે. રાજા પ્રજાની વચ્ચે અવિશ્વાસ અને અંતર છે તે મટશે. તેને બદલે વિશ્વાસ અને પ્રેમ જામશે. આમજ સમાજનાં જુદાં જુદાં અંગોને વિષે કહી શકાય.

પ્રજામાં આ પ્રવૃત્તિ બહોળા વિસ્તારમાં ફેલાવવા સારૂ એકજ વસ્તુની જરૂર છે. આગેવાનો તેને શુદ્ધ સ્વરૂપે ઓળખી લે અને તે પ્રજાની આગળ મુકે, તો પ્રજા તેને ઝીલી લેવા તઇયાર છે એવી મારી ખાત્રી છે. તેને ઓળખવાને સારૂ સત્ય અને અહિંસા ઉપર વિશ્વાસ હોવો જોઈએ. સત્યનો અર્થ કરવાની જરૂર નથી. અહિંસાનો હું બહુ સુક્ષ્મ અર્થ આ સ્થળે માગતો નથી. જેની પાસેથી આપણે ન્યાય ઇચ્છીએ તેની તરફ આપણે વેરભાવ ન રાખવો, તેને મારીને કે કોઈ પણ પ્રકારની ઇજા કરીને તેની પાસેથી કાર્ય ન લેતાં તેની સાથે વિનય વાપરીને પણ આપણા નિશ્ચયમાં અડગ રહીને કાર્ય કરવું, એટલોજ અહિંસાનો અર્થ હું આ જગ્યાએ કરૂં છું, અને એટલીજ અહિંસાની આવા સુધારા કરાવવામાં જરૂરીઆત છે.

સત્યાગ્રહનો અંગીકાર જ્યારે પ્રજા કરશે ત્યારે આપણી બધી પ્રવૃતિઓ નોખુંજ સ્વરૂપ પકડશે. ઘણી ધાંધલ, આડંબરયુક્ત ભાષણો, ઘણી અરજીઓ, ઘણા ઠરાવો અને ઘણા પ્રપંચોમાંથી આપણે બચી જઈશું. હું તો પ્રજાની સામાજિક, આર્થીક અને રાજ્યપ્રકરણી ઉન્નતિ જેટલે દરજ્જે સત્યાગ્રહમાં જોઈ શકું છું તેટલે દરજ્જે બીજા કશામાં જોઈ શકતો નથી.

---

૧૭૦ હજાર પાઉંડના ખરચે બ્રિટીશ શહેનશાહતમાં વેપારી સંદેશાં માટે વાયરલેસ ટેલીગ્રાફી દાખલ કરવાની બહાલી પાર્લામેંટે બક્ષી છે.

વીવીધ સમાચાર

હિંદમાં ઇન્ડેમનીટી બીલ પસાર કરવાની હિલચાલ ચાલી રહી છે તેના સંબંધમાં "ઈન્ડીપેન્ડન્ટ" પત્ર લખે છે કે જો હિન્દી સરકાર જો ઇંડેમ્નીટી બીલ પસાર કરવાનીજ હઠ લે, તો હિંન્દુસ્થાનના જે ગૃહસ્થો સરકાર તરફથી મળેલી ઉપાધિઓ અથવા માનચાંદ ધરાવતા હોય તે સર્વેએ પોતાના માન ચાંદ છોડી દેવા જોઈએ. હિંન્દી પ્રજાની માગણી અને લાગણી પ્રત્યે જે સરકાર બેદરકારી બતાવે તેવી સરકાર તરફથી મળેલા માન ચાંદ ચાલુ રાખવા તે અયોગ્ય હોવાનું સ્વીકારવાનો હવે સમય આવી પહોંચ્યો છે.

—o—

ખીલાફત તથા ઈસ્લામનાં ધાર્મીક સ્થળોના સંરક્ષણ સંબંધી વિચાર ચલાવી ઠરાવો પસાર કરનારી ગંજાવર સભા મુંબઇમાં મિયાં મહમદહાજી જાનમહમદ છોટાણીના પ્રમુખપણા હેઠળ મળી હતી. એ સભામાં તુરકસ્થાનના ભાગલા નહી પાડવા, ખ્રીસ્તી અને ઈસ્લામી કોમને સમભાવની નજરે જોઈ સ્વપસંદગીના નિયમો ઇસ્લામ પ્રજાને પણ આપવા, મી. લોઈડ જ્યોરજે કરેલી કબુલાત પાળવા તથા તુરકસ્થાન સાથેની સુલેહની શરતો હવે નકી કરી નાખવા વગેરેની સરકારને ભલામણો કરવાને લગતા ઠરાવો પસાર થયા હતા.

—o—

મી. પરસોતમ આણંદ તરફથી ૧ ગીની, મી. વાલજી લાધા તરફથી ૧ ગીની, અને મી. જેઠા સુંદરજી તરફથી શી. ૧૦–૬ ઈ. ઓ. ના નિભાવ અરથે મોકલવામાં આવી છે જે અમે આભાર સાથે સ્વિકારીએ છીએ.

—o—

બ્રિટીશ ઇન્ડિઆ લાઇનની સ્ટીમર મરકારામાંથી પાઉન્ડ ૮૦૦૦૦ની કીંમતના લંડનથી કોલમ્બોને માટે ચઢાવેલા હીરાની ચોરી થઇ છે. લંડનમાં તપાસ ચાલતાં એ ચોરી એક લંડનની ટોળીએ પોસ્ટ ઓફીસ અને આલ્બર્ટ ડોકસની વચ્ચે કરેલી હોય એવું માલુમ પડયું છે. ૭ વરસ ઉપર પાઉન્ડ ૧૩૫૦૦૦ની કીંમતની મોતીની માળાની એવી ચોરી થઇ હતી.

—o—

જોહાનીસબર્ગથી જણાવાય છે કે ધી ટ્રાન્સવાલ અનાવિલ મંડળની એક જાહેર સભા ગઇ તા. ૧૯ મીએ મળી હતી જે વખતે નીચે પ્રમાણે કાર્યવાહકોની ચુંટણી થઇ હતી: પ્રમુખ, રા. ડી. કલ્યાણજી, ઉપપ્રમુખ, રા. મોરારજી ભગાભાઈ, જો. સેક્રેટરીઓ, રા. ઝીણાભાઈ વલ્લભભાઈ તથા રા. મોઘાભાઇ ગુલાબભાઇ. જો. ટ્રેઝરરો રા. નાથભાઇ કુવરજી અને રા. રણછોડજી ગોપાળજી. મંડળનો હેતુ અનાવીલ કોમની ઉન્નતિ કરવાનો જણાવાય છે. સુરત અનાવિલ બોરડીંગમાં વધારાના મકાનની જરૂરીયાત ઉપર વિચાર ચલાવવામાં આવ્યો હતો. તથા બીજાં પરચુરણ કામકાજો કરી મીટીંગ બરખાસ્ત થઇ હતી.

—o—

જોહાનીસબર્ગથી મી. એન. એચ. પટેલ તરફથી શી. ૫ અને બેટસટનથી મી. ગગારામ ભીખા તરફથી પા. ૧–૧૦– ની રકમ ઈ. ઓ. ના નિભાવ અરથે મોકલવામાં આવી છે જે અમે આભાર સાથે સ્વિકારીએ છીએ.

લંડનમાં મિસીસ બાર્પના પ્રમુખપણા હેઠળ મળેલી સભા સમક્ષ મી. મહમદઅલિ જીનાએ ભાષણ કરતાં જણાવ્યું હતું કે હિન્દી પ્રધાનની ઓફીસ આપખુદ સત્તા સમાન છે. સિવિલ સર્વન્ટોની મોટી સંખ્યામાં માત્ર ૬૫ જ હિન્દીઓ છે. હિન્દમાં વહેપાર તથા સરકારી નિમણુંકો પણ એક હાથ છે. હિન્દી રાજકીય સુધારાના હાલના ખરડાથી પ્રજાને સંતોષ થાય તેમ નથી. હિન્દને નાણાંના વહિવટમાં સ્વતંત્રતા જોઇએ છે. એ બાબતમાં હિન્દ-બ્રિટીશ શહેનશાહતના ઉપકાર તળે દબાવા ચહાતું નથી. હિન્દમાં ૭૨૦ લાખ મુસલમાનો છે અને છેલ્લી લડાઇને અંતે મુસલમાનોનાં પવિત્ર સ્થળોનો કબજો તેમની પાસેથી લઇ લેવામાં ન આવે એવી માગણી કરવામાં આવે છે.

—o—

કાઠીઆવાડ આર્ય મંડળના સેક્રેટરી ડરબનથી લખી જણાવે છે કે ગઇ તા. ૨૩મીએ દિવાળીનો માંગળીક દિવસ હોવાથી સદરહુ મંડળ તરફથી તે દિવસે બપોરના ત્રણ વાગે ક્વીન સ્ટ્રીટવાળા ટામીલ ઇન્સ્ટીટ્યુટમાં મેળાવડો કરવામાં આવ્યો હતો. મંડળ તરફથી સઘળા હિંદુ ભાઇઓને આમંત્રણ કરવામાં આવ્યું હતું તેમજ ખાસ આમંત્રણ પત્રીકાઓ મોકલી હિંદુ મંડળોને તથા સંભાવિત ગ્રહસ્થોને નીમંત્રણ કરવામાં આવ્યું હતું. મકાન પધારેલા ગ્રહસ્થોથી ભરાઇ ગયું હતું. મંડળના પ્રમુખ રા. રા. છગનલાલ પુનાતરે દિવાળીના પ્રસંગ ઉપર ટુંકમાં વિવેચન કર્યા બાદ મી. શેખ મહેતાએ આ પ્રસંગને માટે પોતે બનાવેલી ખાસ કવીતા ગાઇ સંભળાવી હતી. ત્યાર બાદ પ્રસંગને અનુસરતાં ભાષણો થયાં હતાં. દેશ પ્રતિ સ્વદેશ ગમન કરનારાઓ મેસરસ પરસોતમ આણંદ સોની, વાલજી લાધા તથા જેઠા સુંદરજીની સફર સફળ ઇચ્છવામાં આવી હતી. મેસર્સ પરસોતમ આણંદ અને વાલજી લાધાએ મંડળને એક એક ગીની અને 'ઇન્ડીઅન ઓપીનીયન'ના નિભાવ અરથે એક એક ગીની ભેટ આપી હતી. અને મી. જેઠા સુંદરજીએ મંડળને શી. ૧૦-૬ અને 'ઇ. ઓ.'ના નિભાવ અરથે શી. ૧૦-૬ ભેટ આપી હતી. ત્યાર બાદ સંગીત થયા બાદ દુધ તથા પાન સોપારી લઇ મેળાવડો વિસરજન થયો હતો.

જાહેર ખબર

હિંદુ એંગ્લો ગુજરાતી સ્કુલ

આથી સરવે ગુજરાતી હિંદુભાઇઓને વિનંતિ પુરવક જણાવવામાં આવે છે કે રવીવારે તા. ૨ નવેમ્બરના રોજ બપોરના ત્રણ વાગે ૧૬૭ વીકટોરીયા સ્ટ્રીટ વાળા સુરત હિંદુ એસોસીએશનનાં મકાનમાં સદરહુ સ્કુલની જનરલ મીટીંગ મળશે જે વખતે પધારી આભારી કરશો.

કાર્ય :— વાર્ષીક રીપોટર; ઓફીસરોની ચુંટણી વિગેરે.

લી. સેવક,
સી. બી. દેસાઇ.
ઓ. સેક્રેટરી,

ડરબન,
તા. ૨૯-૧૦-૧૯.

BOOKS FOR SALE

Nation Building, by Annie Besant	0	7
Warfare in Ancient India	0	[illegible]
New Indian Tales	0	[illegible]
The Story of the Raya and Appaji	0	7
Tales of Komati Wit and Wisdom	0	7
Tales of Tennalirama	0	7
FRIENDS OF INDIA SERIES:—Lord Morley, Sir Wm. Wedderburn, Rev. Dr. Miller, Sir Edwin Arnold, Lord Hardinge, Chas. Bradlaugh, Edmund Burke, Lord Minto, Sister Nivedita, Henry Fawcett, John Bright, A. O. Hume, Sir Henry Cotton, Lord Macaulay and Lord Ripon. each	0	7
Life of M. K. Gandhi (in Tamil)	1	2
" " " (in Hindi)	1	2
Mahomed "The Great Arabian," by Meredith Townsend	1	3
Stories and Sayings of India, Ceylon and Burma	1	9
From Colombo to Almora: Lectures by Swami Vivekananda.	2	10
From Colombo to Almora	2	11
Essays in Indian Art, Industry and Education, by E. B. Havell,	2	4
Rabindranath Tagore, a Lecture by the Rev. C. F. Andrews of Delhi delivered at Capetown	1	0
Hinduism, by Dr. Barnett	1	9
Letters of John Chinaman	1	9
A Study in Indian Economics by P. Bannerji	4	4
The Golden Number of "Indian Opinion"		
Paper covers	1	[illegible]
Bound in cloth	2	6
Position of the Women in the Vedas	0	3½
Memoir of the late J. J. Doke	0	3½
The Ethics of Passive Resistance	0	3
Indian Home Rule, by M. K. Gandhi	0	6
Hindu Social Ideals, by P. J. Mehta	0	7
M. K. Gandhi, " "	0	7
The Story of the Ramayana, the Epic of Rama Prince of India; by J. L. P. Erasmus	0	7
The Hon. Mr. Gokhale and the Indenture System		9
The Hon. Mr. Gokhale's Tour in South Africa: Special INDIAN OPINION Souvenir.	1	[illegible]
A Letter to a Hindu, or the Subjection of India, its Cause and Cure, by Leo Tolstoy	0	[illegible]
Fields, Factories and Workshops, by Prince Kropotkin	1	9
Unto this Last, " "	1	10
English Traits and Representative Men, by Emerson	1	10

અઠવાડિક પંચાંગ

વાર	ખ્રિસ્તી ૧૯૧૯ અ. નવેમ્બર	હીંદુ ૧૯૭૬ કાર્તિક	મુસલમાન ૧૩૩૮ સફર	પારસી ૧૨૮૯	સુર્યોદય ક. મી.	સુર્યાસ્ત ક. મી.
શુક	૩૧	સુદ ૭	૬	૨૧	૫-૭	૬-૨૦
શની	૧	" ૮	૭	૨૨	૫-૬	૬-૨૧
રવી	૨	" ૯	૮	૨૩	૫-૫	૬-૨૨
સોમ	૩	" ૧૦	૯	૨૪	૫-૪	૬-૨૩
મંગળ	૪	" ૧૧	૧૦	૨૫	૫-૪	૬-૨૩
બુધ	૫	" ૧૨	૧૧	૨૬	૫-૩	૬-૨૪
ગુરૂ	૬	" ૧૩	૧૨	૨૭	૫-૨	૬-૨૫

વેચવાના ગુજરાતી પુસ્તકો

	શી.	પે.
પ્રભુમય જીવન	૧	૬
હીંદી લેખમાળા	૧	૬
લઘુ લેખસંગ્રહ ભાગ ૨	૧	૬
સામાજીક સેવાના સન્માર્ગ	૧	૬
નવલકથા સંગ્રહ ભા. ૧	૮	૯
નામદાર શહેનશાહ અને શહેનશાહ બાનું	૭	૬
સ્વામી રામતીરથ ભા. ૪	૧	૦
" " ૫ મો	૧	૦
" " ૬ ઠો	૧	૯
" " ૭	૧	૬
" " ૮–૯	૨	૩
રૂશી વારતાઓ ભાગ ૨ જો	૧	૩
" " " ૪ થો	૧	૭
વીર દુરગાદાસ	૧	૬
નવા યુગની વારતા ભાગ ૨ જો	૦	૯
ભારતના વીર પુરૂષો ભાગ ૧ લો	૧	૧૦
ભારતના સંત પુરૂષો	૧	૭
જગવિખ્યાત પુરૂષો ભાગ ૧ લો	૧	૦
" " ૨ જો	૧	૧૦
કરમ યોગ	૧	૯
મોક્ષમાળા	૧	૯
રાજ જયંતી વ્યાખ્યાનો	૧	૯
તુલસીદાસની સાખી	૦	૯
કથા ગુચ્છ	૦	૯
મોરીશ જેલને નંબર	૦	૬
" ૨ જો	૦	૯
" ૩ જો	૦	૬
પરમારથ સ	૦	૯
હીંદની હાલત	૧	૬
સ્વામી શિષ્ય સંવાદ	૦	૬
કાવ્ય દોહન ભાગ ૬ ઠો	૬	૩
" ૭ મો	૮	૩
જીવનપર પ્રકાશ	૧	૧
ભારતના મહાન પુરૂષો ભાગ ૧ લો	૧	૧૦
" " " ભાગ ૨	૧	૬
બુકર ટી. વોશીંગટન	૨	૦
ભારતના સ્ત્રી રત્નો ભા. ગ્રંથ ૩ જો	૨	૯
નવસંહીતા	૧	૧
ભાઢાવાલ પદમીણીની	૦	૬
વિચાર સાગર	૪	૦
હીંદ સ્વરાજ	૧	૩
દેશભક્ત ગોપાલ કૃષ્ણ ગોખલે અને ગીરમીટના સવાલ ઉપરની ચર્ચા	૧	૧
કાયદા સામે થવાની ફરજ		૬
ધ્યાન દિપિકા	૨	૧૦
સમ્યગદરશન	૧	૯
અખાની વાણી ભાગ ૧ લો	૧	૭
સ્વામી વિવેકાનંદ ભાગ ૧	૧	૬
સ્વામી વિવેકાનંદના પત્રો	૧	૩
રામાયણનું રહસ્ય	૧	૧
અર્વાચીન શાસ્ત્રો અને શાસ્ત્રીય વિચાર	૧	૬
મૃત્યુકે મારગકી સુંદર સીઢી પ્રથમીયું ત્રીજું પરમાત્મા	૦	૩
વૈદીક ધરમ	૦	૩
સીતા વનવાસ	૬	૬
સત્યાગ્રહનો સોનેરી અંક	૧	૯
શ્રીમદ ભગવત ગીતા ગુજરાતી પદ્યાત્મક ભાષાંતર	૦	૧૦
એકાદશ સ્કંધ	૧	૯
શ્રીમદ ભગવદગીતા પાકું પુઠું	૧	૬
" કાચું પુઠું	૦	૯
મોહનદાસ કરમચંદ ગાંધીનો જન્મ વૃતાંત	૧	૯
પહેલી ગુજરાતી રાજકીય પરિષદના પ્રમુખ મહાત્મા મોહનદાસ કરમચંદ ગાંધીનું ભાષણ	૦	૧
હિંદની શાળા અને પાઠશાળાઓમાં માતૃભાષાદ્વારા શિક્ષણ	૦	૬
સત્ય વિના બીજું કશું નથી	૦	૬
પુરવ અને પશ્ચિમ	૦	૯
જીવનદોરી	૦	૯
સત્યાગ્રહ' મી. મોરીસના લખાણનો તરજુમો	૦	૬
તુલસીકૃત રામાયણ બાળકાંડ (હીંદીમાં)	૧	૬
જસમાની ગરબી	૦	૩
સુધારાના ભવાયા	૦	૪
શરીર સંપતીનો વધારો અને તેની સંભાળ	૦	૬
એક હિંદુ પ્રત્યે મહાન ટોલ્સટોયનો પત્ર	૦	૪
માણસ કેટલી જમીનનો માલીક હોય શકે	૦	૯
બાળ ગંગાધર તીલકના મત અને વિચાર	૦	૯
એક સત્યવીરની કથા	૦	૯
મુસ્તફા કામેલપાશાનું ભાષણ	૦	૯
નીતીમય જીવન અને ગ્રહસ્થ ધરમ	૨	૩
નીતી વાકયામૃત	૧	૧
નીતીસાર	૧	૬
આનંદીબાઈ જોશી	૦	૬
આરોગ્યતા વિષે સામાન્ય જ્ઞાન ભા. ૧	૦	૯
" " ભા. ૨	૦	૯
સાચું સવર્ગ	૨	૦
જેલના કાવ્ય	૧	૬
મુસ્તફા કામેલપાશાનું જીવન ચરિત્ર	૦	૬
આરોગ્ય વિષે સામાન્ય જ્ઞાન ભા. ૧–૨	૧	૬
ટોલસ્ટોયની વાર્તાઓ	૦	૯
ગુજરાતી સંગીત રામાયણ	૪	૪
નીતિના કાવ્ય	૦	૯
મુરખરાજ	૦	૯
સર્વોદય	૧	૧
ઘાશીરામ કોટવાલ	૨	૩
મનહરપદ ગુજરાતી અને હિંદીમાં	૧	૬
વૈરાગ્ય બોધ કાવ્ય	૧	૦

નિશાળની ચોપડીઓ

	શી.	પે.
આંકની ચોપડી	૦	૪
અંગ્રેજી ભાષાન્તર પાઠમાળા ભાગ ૧	૧	૩
ધી સેલ્ફ ઇંગ્લીશ ટીચર, ભાગ ૧	૩	૦
દેશી હીસાબ ભાગ ૧	૦	૬
ગુજરાતી પહેલી ચોપડી	૧	૩
" બીજી ચોપડી	૧	૩
" ચોથી ચોપડી	૧	૬
" છઠી ચોપડી	૨	૦
" સાતમી ચોપડી	૨	૪
બાળ ગણીત	૧	૦
અંકગણીતના મુળતત્વો	૧	૮
બાળ પોથી	૦	૬